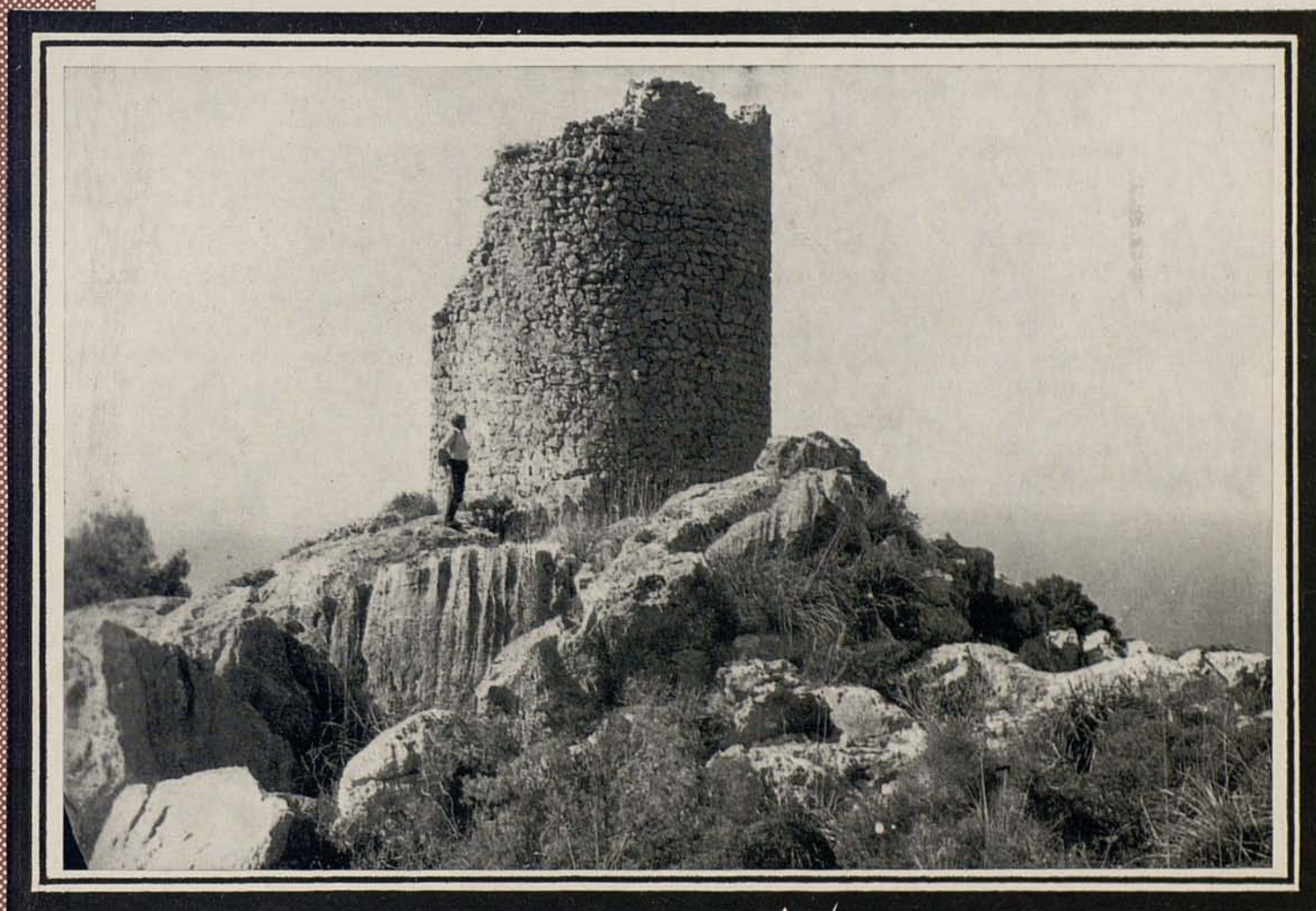

RUTES

AMAGADES DE MALLORCA

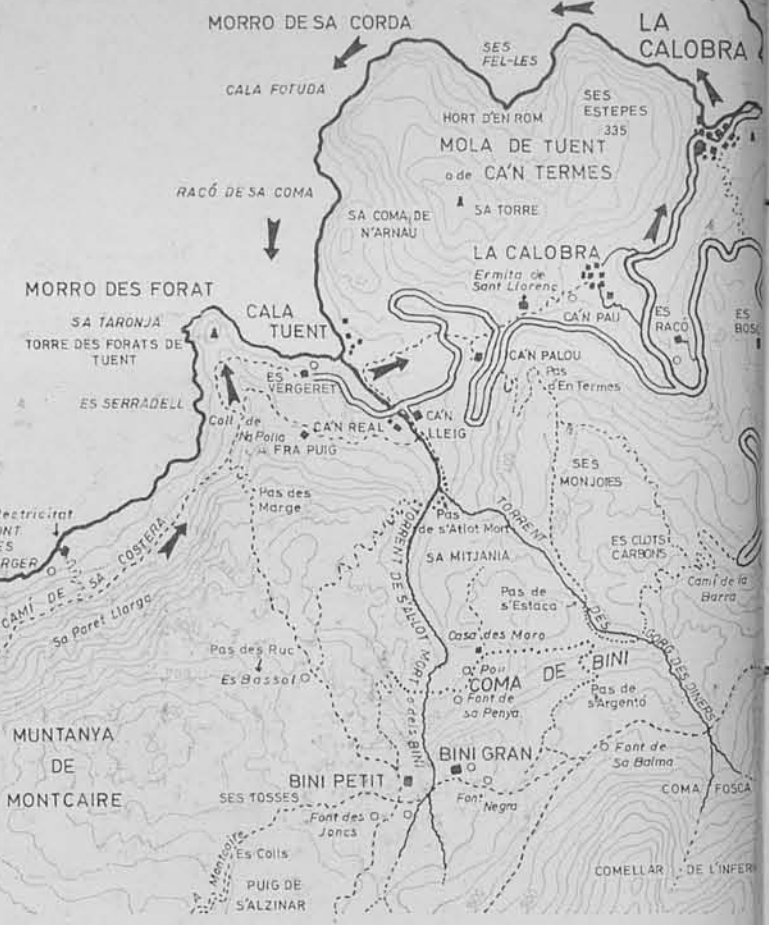
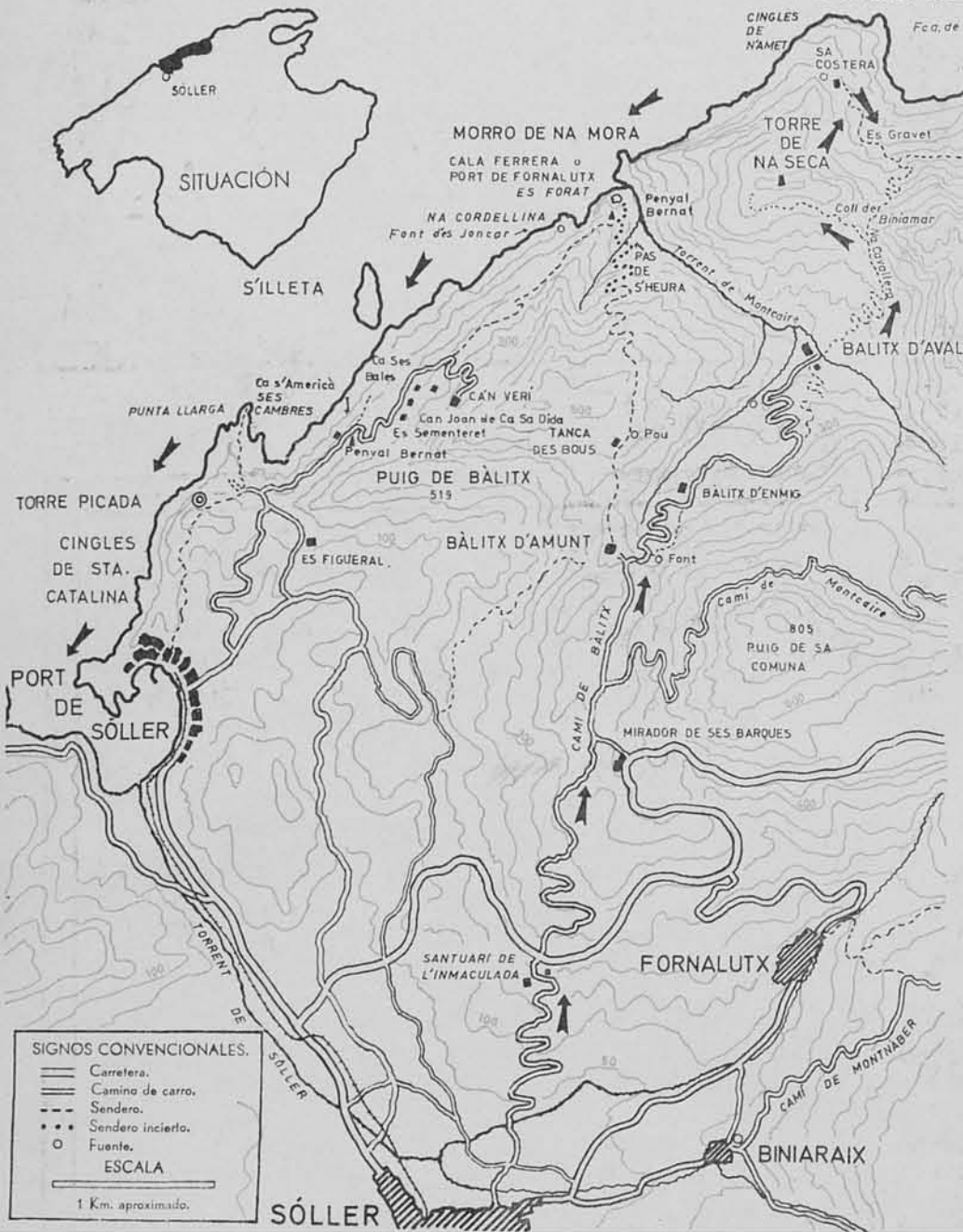

SOLLER - SA CALOBRA

II. Sa Costera - Cala de Tuent

70

COBERTA. La vella torre de senyals del Puig de Sa Seca, damunt el penyal del cim, vista per la seva part sud-est.

cults, encara que no totalment impossible. Hem de dir ara que totes aquestes digressions de la línia principal de la ruta no són possibles si s'intenta realitzar la ruta en la seva totalitat, ja que seria massa per a un dia tot sol. Feim, no obstant, referència a elles (pujada al Puig de Sa Seca, visita a les cases de Sa Costera i els cingles de N'Amet, davallada a la fàbrica d'electricitat, i entrada al Morro des Forat) per no perdre l'ocasió d'oferir els aspectes gràfics d'aquels sectors, que, si no fos així, quedarien relegats irrecuperablement en aquesta obra de les RUTES. Es per això que insistim que, si qualcú vol visitar aquets paratges, tindrà que organitzar-se rutes parcials amb les corresponents anades i tornades; i deixar la línia contínua, sense digressions, per a fer-la d'una sola empenta qualsevol dia de l'estiu.

Al present fascicle, idò, després de baixar a les cases de Sa Costera des del Puig de Sa Seca i visitar la part mitjana (mitjana d'altària) dels cingles de N'Amet, seguim pel camí de Sa Costera, que s'allargassa pel coster nord o nord-occidental de la muntanya de Montcaire fins la Cala de Tuent. Des de les cases de Sa Costera, així mateix com des del coll d'aquest nom (o de Biniamar o de Miramar) no més hi ha el dit camí o camí de ferradura, continuació de Na Cavallera, tirany perfectament definit i fàcil, encara que amb lleugeres ondulacions, és a dir, amb pujades i baixades no massa fortes. L'únic inconvenient que té ara aquest camí és que, per no ésser habitualment trepitjat amb freqüència, la vegetació de les seves vores —principalment argelagues a molts indrets— l'han invadit i tapat, fent-hi l'avang incòmode.

Aproximadament a la meitat —o una mica menys de la meitat— d'aquesta costa que s'arqueja fent-hi una badia entre el Morro de Cala Roja i el Morro des Forat, s'hi troba gairebé a ran de mar, la potent font des Verger i les ja abandonades i ruïnoses instal·lacions de la Central Eléctrica de Sa Costera, de tot el que hem pres i n'oferim alguna documentació gràfica.

A fi de que no manqui igualment la documentació literària que completi el testimoni d'aquesta realització industrial sol·letrada, que ja és història, hem demanat la corresponent informació al Sr. En Guillem Frontera Magraner, de Sóller, que tant part va tenir en la simpàtica aventura de la petita fàbrica d'electricitat de Sa Costera, com a fill del seu entusiasta promotor (Segueix a la contracoberta posterior)

II. SA COSTERA - CALA DE TUENT.—Al fascicle anterior hem arribat al cim del Puig de Sa Seca, on estam aturats davant la seva vella torre de senyals. Ara, seguint la descripció de la ruta, hem de davallar fins les cases de la possessió de Sa Costera per un comellar practicable del vessant nord-oriental del Puig de Sa Seca, i, en assolir les cases, farem una digressió per a visitar el sector del seu darrere, sense sortida, a la zona dels cingles de N'Amet.

Tanmateix, abans de deixar completament aquestes altures, val la pena, caminant i baixant una mica en direcció nord, per on es pugui, si se pot, anar a guaitar als altíssims penya-segats superiors dels cingles de N'Amet, pels que el Puig de Sa Seca es precipita vertical i esgarrifador damunt la mar per aquella part. No donam cap fotografia d'aixó, per impossibilitat d'incloure-les al fascicle. El trànsit en aquesta part és bastant difi-

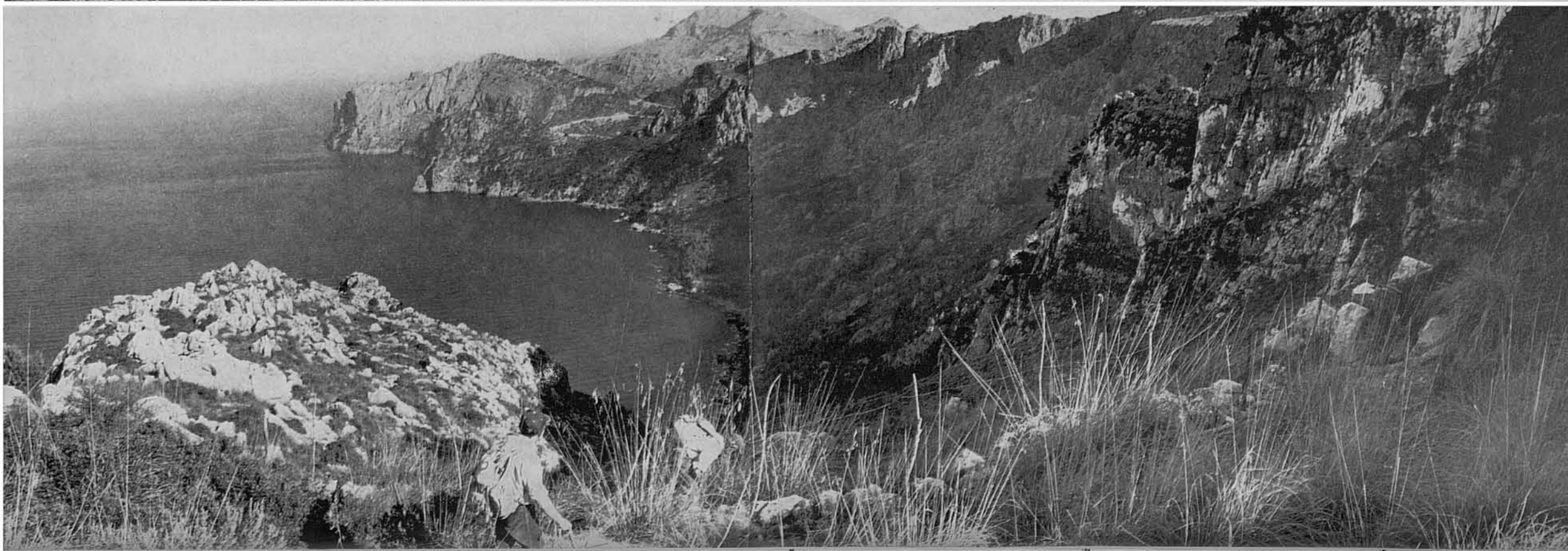
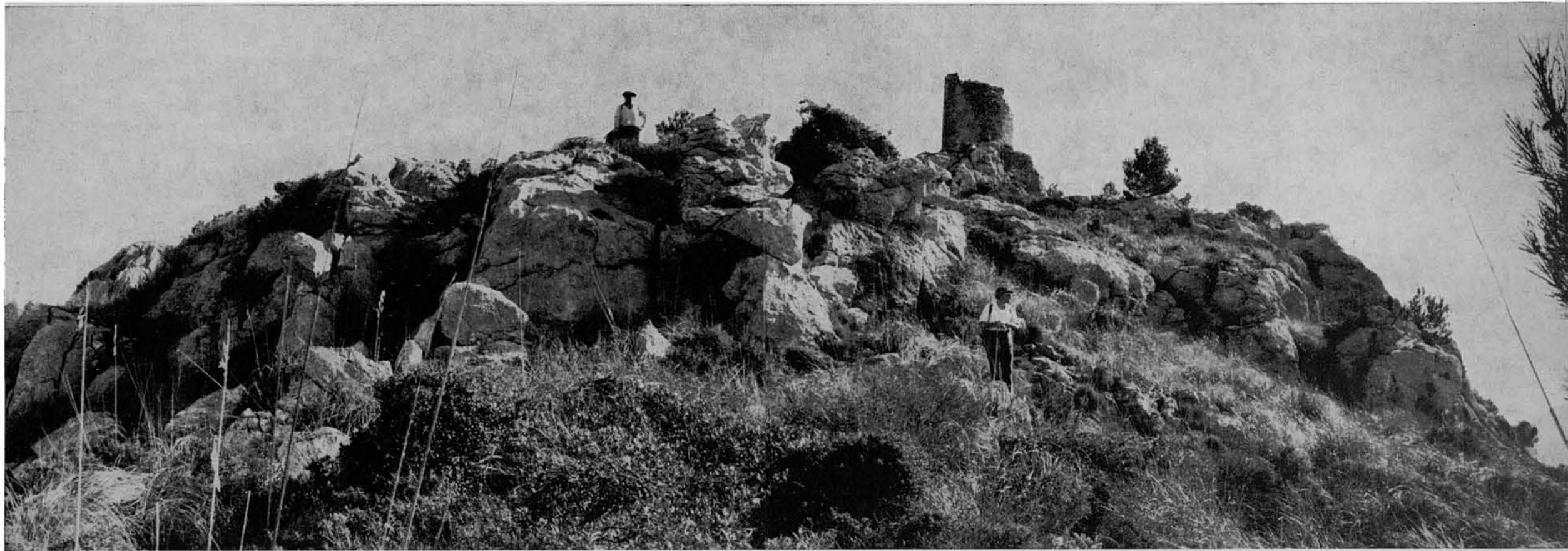

79-80. Altres vistes de la torre de Sa Seca. A l'esquerra, avall, dins la mar, S'Illeta, i, mes enllà, Ses Puntes, apèndix nord-oriental del promontori de la Torre Picada al costat de Ses Cambres.

La torre de senyals de Sa Seca comunicava directament, pel Nord-Est, amb la del Morro des Forat, i, principalment, amb la de la Mola de Tuent; i, pel Sud-Oest amb Sa Torre Picada. Algunes torres, a més de servir per a senyals, eren de defensa i estaven artillades; altres, per la seva situació, no més eren per a senyals. Tota la costa de Mallorca estava envoltada per torres o talaies situades en punts estratègics. Encara que moltes ja han desaparegut, subsisteixen algunes més o manco ruïnoses. Qualcuna d'elles ja ha estat inclosa ocasionalment en aquesta obra de les RUTES. A partir

d'aquesta de Sa Seca, que recordem, s'hi troben a la costa i cordillera Nord: vers Formentor, la del Morro des Forat (talaia i defensa de la Cala Tuent), la de la Mola de Tuent (talaia i defensa), la de la Cala de Sa Calobra (talaia i defensa), la Torre de Lluc (talaia i defensa, en la casa-arsenal de la qual, ara totalment en ruïna encara hem tengut la sort de trobar-hi bales de ferro per a la seva rudimentària artilleria), la Torre de Sa Punta en la cala de Sant Vicenç (talaia i defensa), la torre de Albercutx (talaia); i, vers Sa Dragonera, la Torre Picada (talaia i defensa), Torre de Deià (talaia i potser defensa d'aquella cala), Torre de Ses Animes (talaia a la costa de Banyalbufar), Sa Torre Nova (talaia al sector d'Es Grau d'Estellencs), Torre de Cala En Basset (talaia i potser defensa).

81. Altra vista de la torre de Sa Seca, aquesta per la part nord; es a dir, que el fotògraf hi té a la seva esquena la mar i els esgarriadors penya-segats dels Cingles de N'Amet, encara que ambdós —mar i cingles— no hi són allà immediatament.

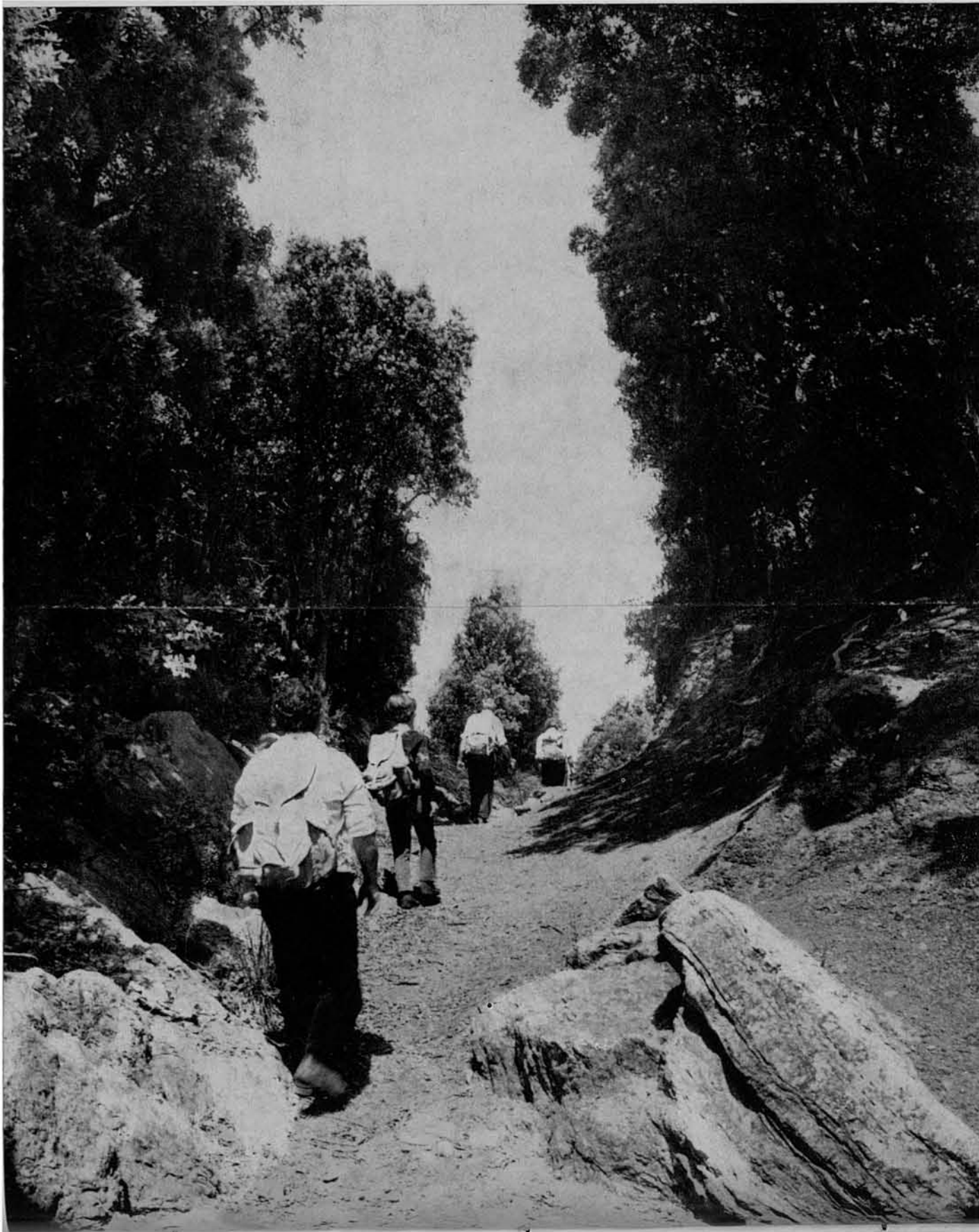
82. A les cases de Sa Costera hi podem arribar pel tirany que continua el de Na Cavallera, passat el Coll de Sa Costera, com es diu a les fotografies 84-88. Per a fer aixó des d'on som, hauríem de refer el camí (fotos 71-77 del fascicle anterior) que pel coster férem per a arribar a aquest cim, i seguir Na Cavallera al punt (foto 71) on deixàrem aquell camí. Preferim, però, baixar directament a les cases pel comellar del coster nord-est de Sa Seca,...

83. ...que davalla sempre de cara a l'esplèndida vista de la petita badia que hi fa la costa entre el Morro des Forat i la Mola de Ca'n Termes, —penúltima i última punta del fons llunyà— i el Morro de Cala Roja —ací prop a la nostra esquerra— al costat del qual s'hi precipiten damunt la mar els cingles de N'Amet.

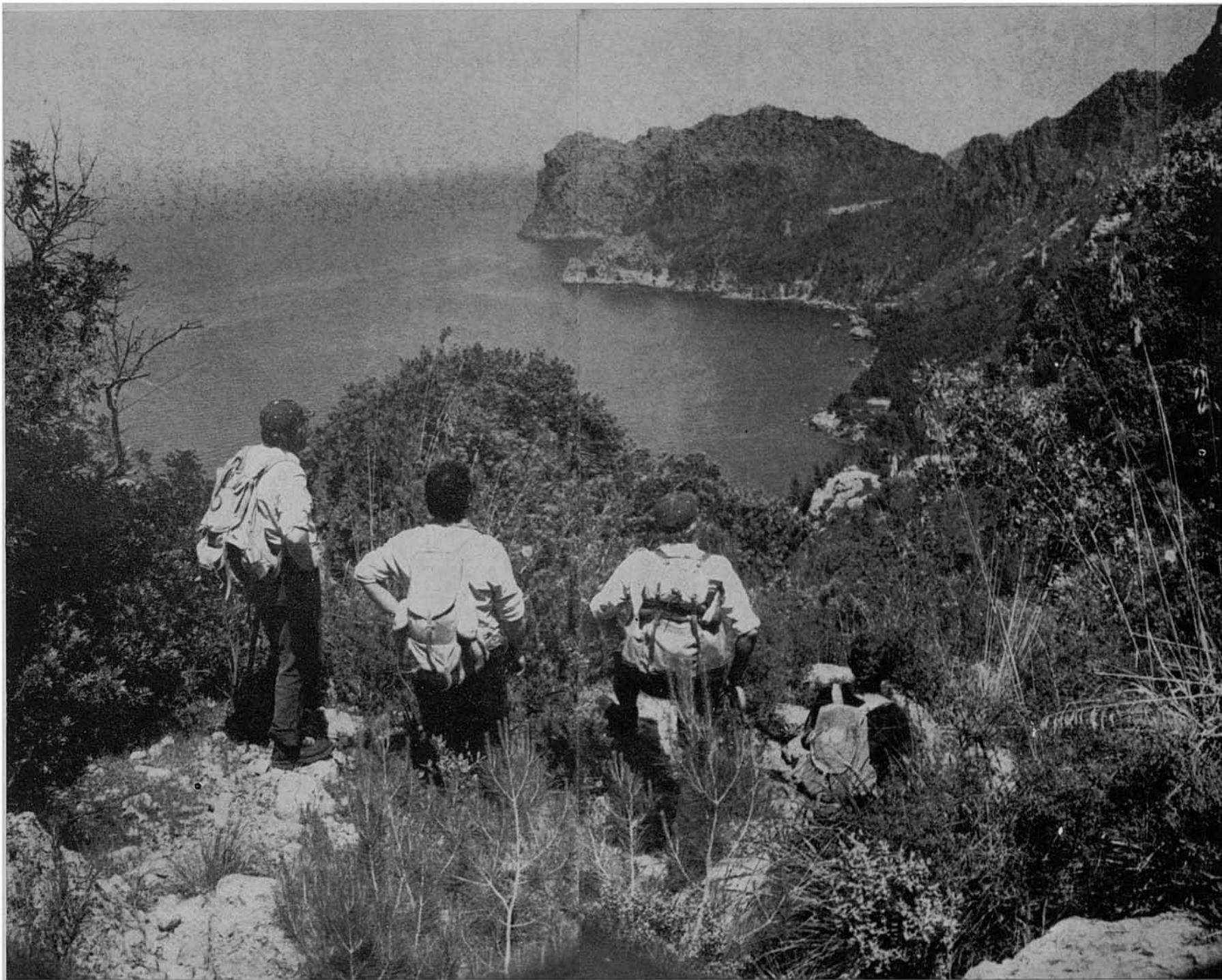
A la dreta del comellar tenim les altíssimes parets verticals de roca, per les quals es despenja inaccessible pel Nord el puig de Sa Seca.

A l'enfront, lluny, per darrere la mola de Tuent i Es Tormàs (entre els quals s'obri la cala de sa Calobra i la desembocadura del torrent de Pareis) s'hi veu emergir el Puig Roig. A l'esquena de la mola de Tuent s'hi veu la línia blanca de la nova carretera, subsidiària directament de la de Sa Calobra, oberta no fa gaire per a la urbanització de la cala de Tuent.

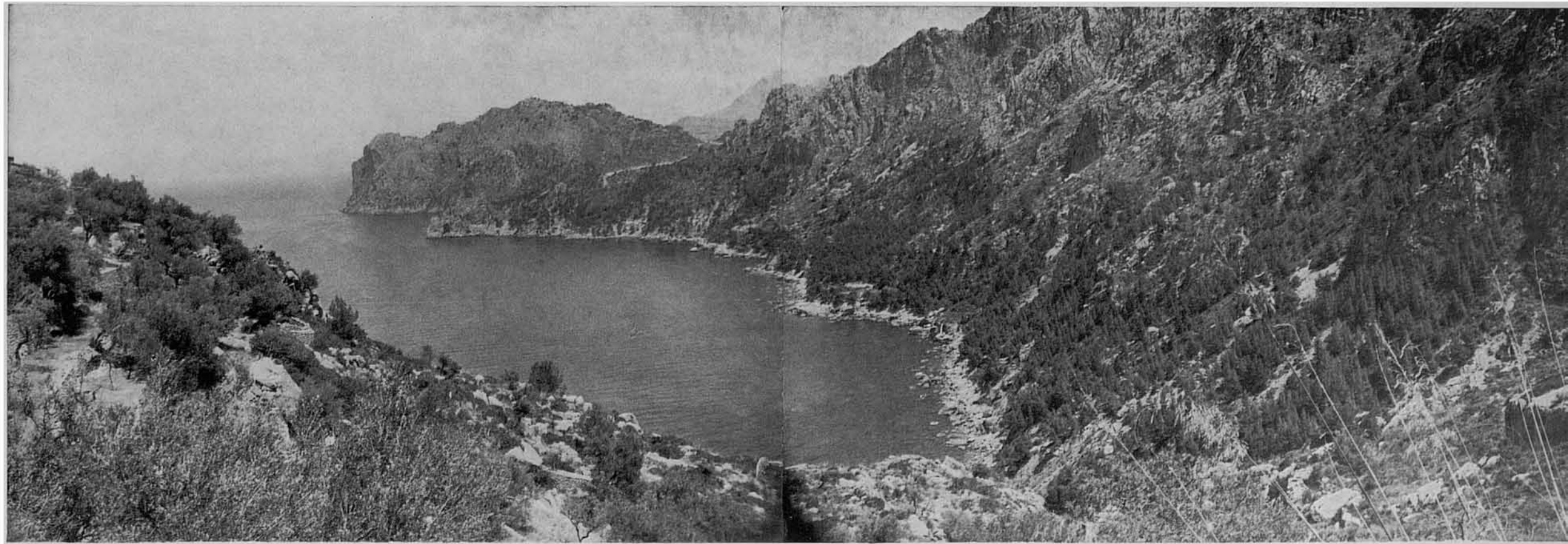

84-85. Si en arribar a la part més alta del camí de ferradura de Na Cavallera no s'hi vol arribar al cim del puig de Sa Seca, seguint-hi uns metres més amunt, s'assoleix el coll de Sa Costera (o de Biniamar o de Miramar) que aquestes dues fotografies ens mostren travessant.

86-87. Una mica més en-
vant i ja baixant del coll,
el camí es bifurca: per
l'esquerra condueix a les
cases de Sa Costera; per
la dreta, cap a Tuent. De
moment ens dirigim cap
a les cases, que, vistes des
d'un lloc aclarit de vora
el camí, es veuen ja allà
avall, al centre de la foto-
grafia, al costat de terras-
ses de conreu, com presi-
dint el Morro de Cala
Roja i la seva afuada pun-
ta nord-oriental.

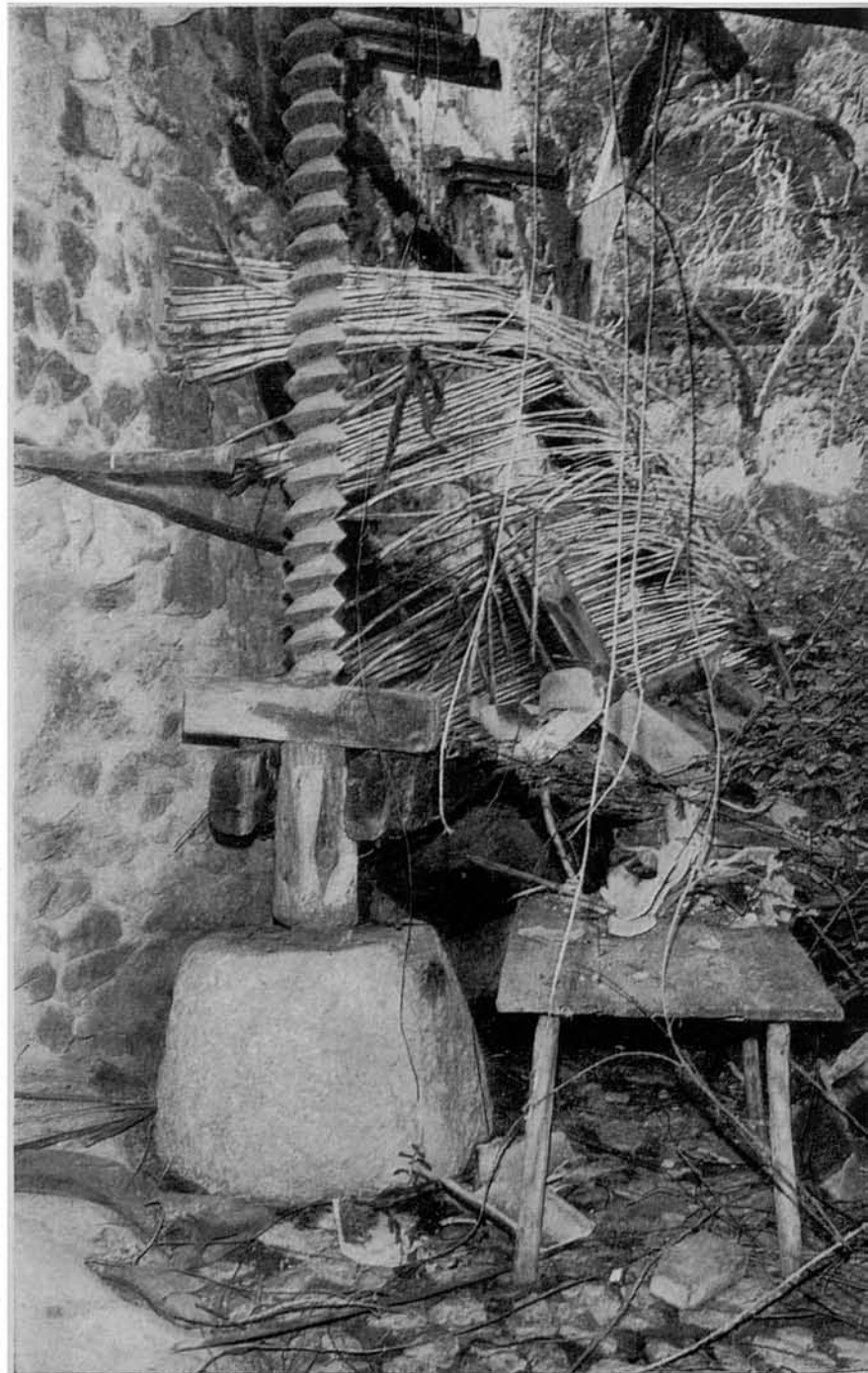

88-89. Vista des de les immediacions de les cases de Sa Costera, i de les cases mateixes. A la primera foto s'hi veu tota la costa, incontenible rossolament vers la mar d'impressionants penyalars i esquinçats costers de la cara nord (o nord-oest) de l'esquerpa muntanya de Montcaire; a la segona, els companys de grup s'hi veuen mirant a contra-sol els inaccesibles penya-segats cimalers i verticals parets de la cara nord del puig de Sa Seca, i el comellar de la nostra baixada des del cim (fotos 82-83).

90-91. Vista de la façana principal de les cases de Sa Costera que dona a una petita clastra com si fos un baicó amb fantàstica miranda. Les cases estàn deshabitades i abandonades, tot esperant —ens han dit que també aquest sector ha estat comprat per no sé quina Companyia— la corresponent urbanització. El darrer estadant i propietari, que apareix en foto retrospectiva a la n. 67 del fascicle anterior, va rebre un bon oferiment per Sa Costera, com ell mateix ens diguè; va comprar la possessió de Ca'n Benoit al costat de Binibona (Ruta 19), i allà s'en va anar. Des de llavors les cases de Sa Costera estàn abandonades i en progressiva ruïna.

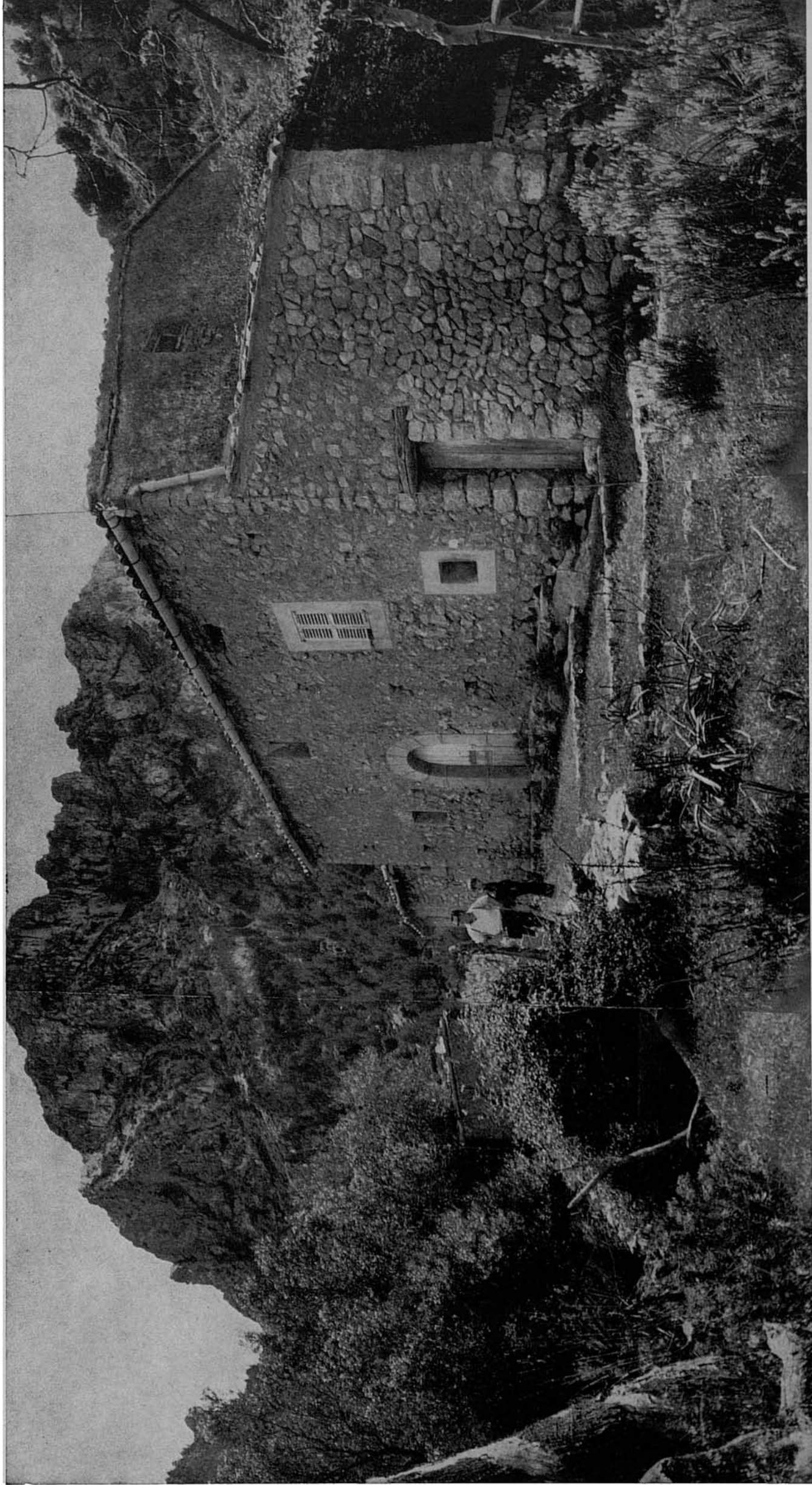

92-93. Vistes de l'interior de les cases de Sa Costera, quan encara estaven ocupades, presses en una ocasió que hi arribàrem.

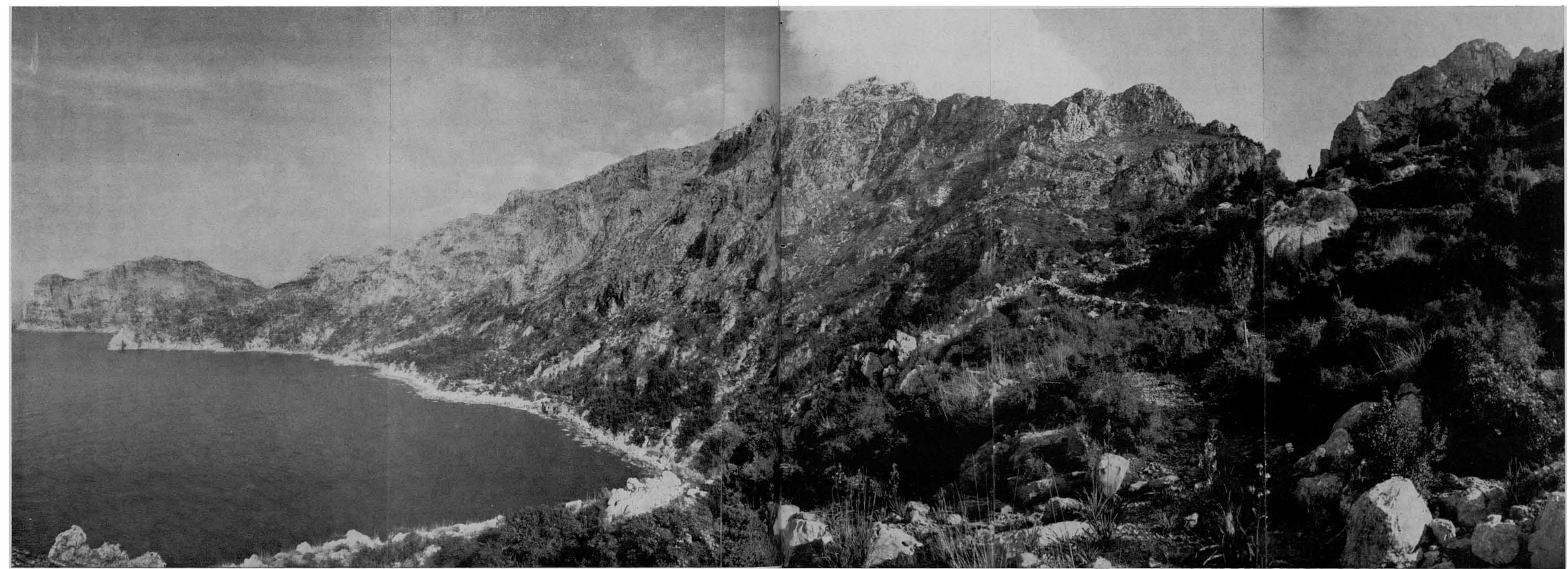
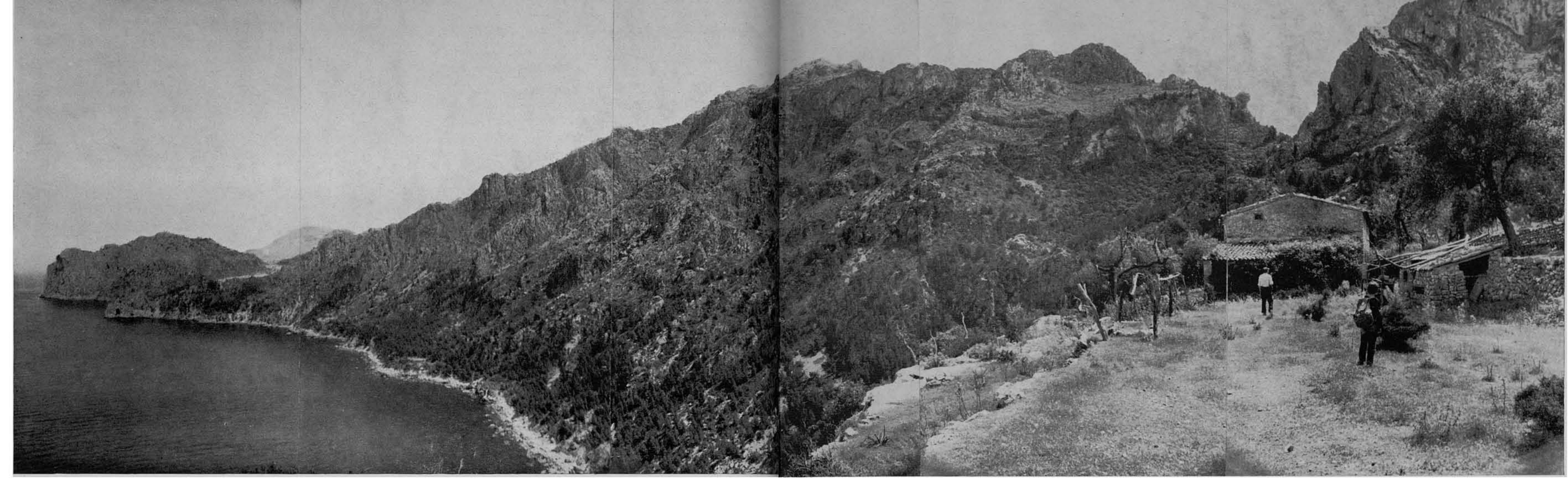
94. Afegit a les cases hi havia un porxo de feines, on, aleshores, els masovers feien conserva casolana de tomàtiga. No sé per què no vaig prendre l'escena fotogràficament. Més envant, en una altra visita, ja amb les cases buides, vaig prendre aquesta vista, que mostra el porxo en ruïnes.

El torniol i la biga de premsa antiga que s'hi veuen no són, contra el que es podria pensar, d'una tafona —o sigui per a fer oli— sinó per a espremer raïm i fer vi i malvasia, perquè, segons ens digueren, a aquell sector hi havia molta vinva. Al present no n'hi queda ni rastre.

95. Vista actual de les cases de Sa Costera per la part nord. Ací a la dreta, primer terme, el porxo alludit més amunt; com a fons de les cases, l'imponent coster nord i cresteria dentada del Puig de Sa Seca, caient, a l'esquerra, damunt el coll de Sa Costera.

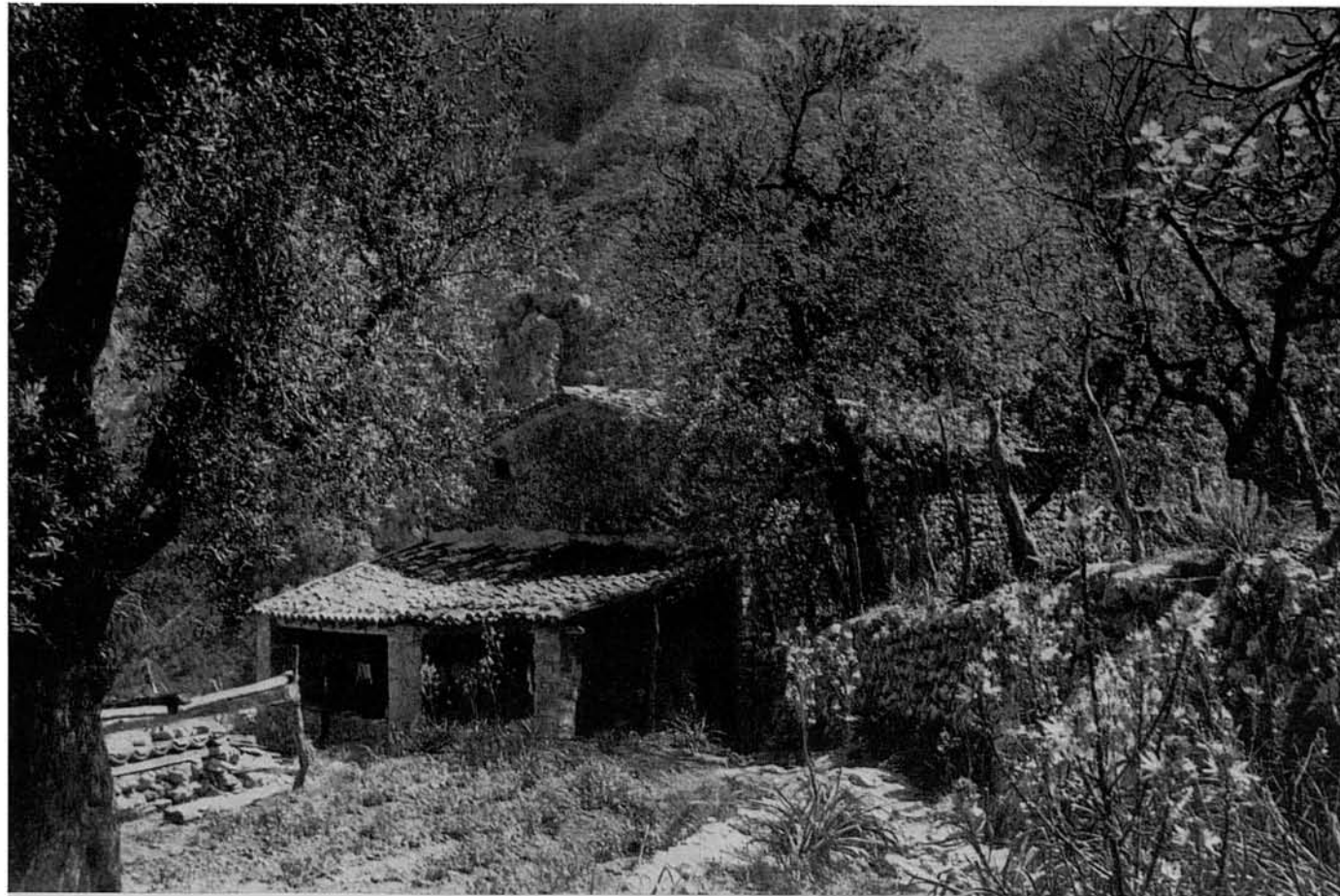

96-97. (Pàgines següents). Panoràmiques similars des de les immediacions de les cases de Sa Costera. En ambdues, d'esquerra a dreta, punta des Forat, costers septentrionals de la muntanya de Montcaire (850 m.), coll de Sa Costera i puig de Sa Seca. A baix, la badieta de Sa Costera. La fàbrica d'electricitat està una mica més ençà del centre de la badia, al clar sense vegetació que s'hi veu blanquejar. El tirany cap a Tuent segueix al llarg de la costa, en línia aproximada entre la franja de vegetació i la zona rocosa de més amunt.

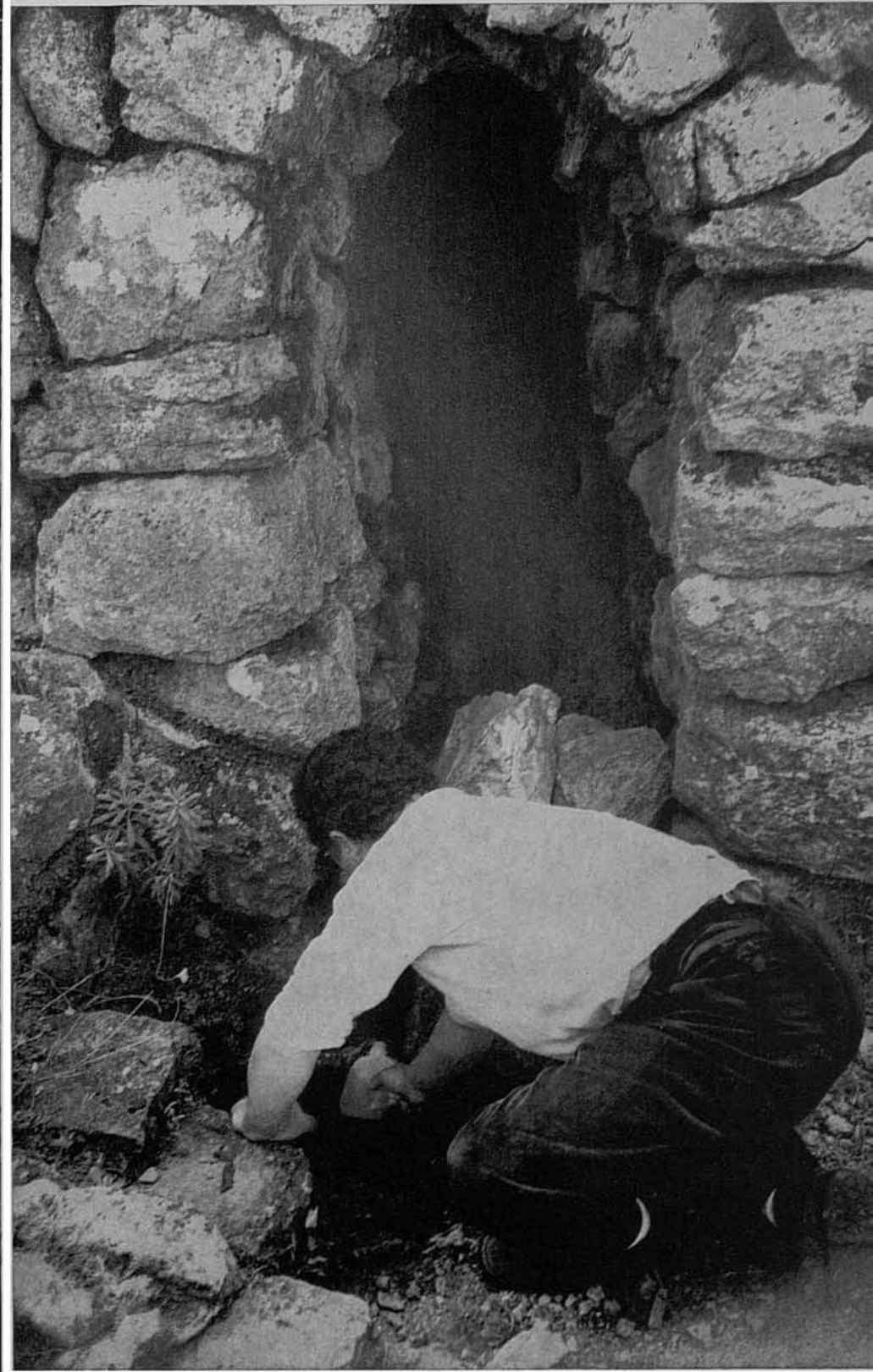
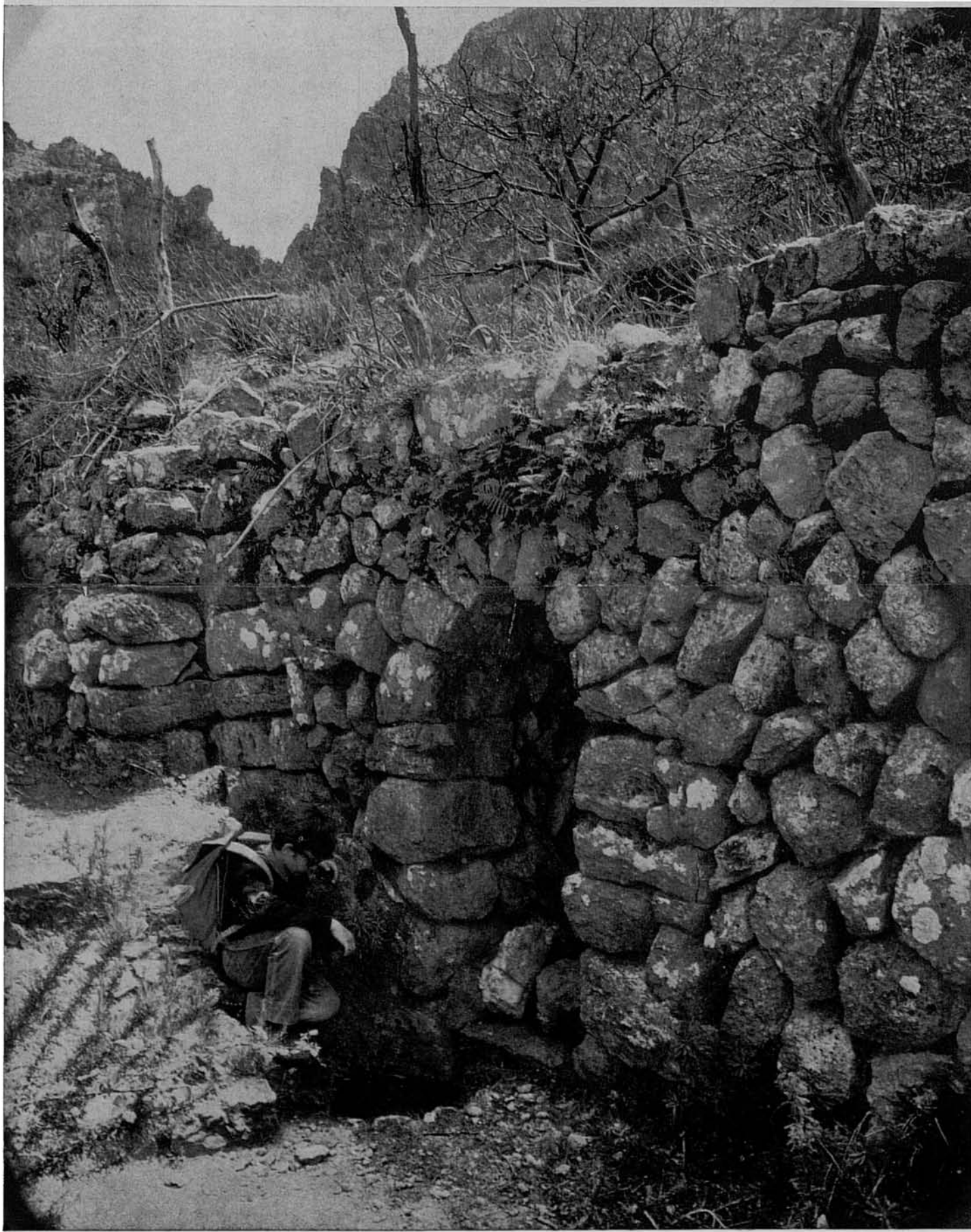
98. Nova vista de les cases de Sa Costera per l'angle nord-oest.

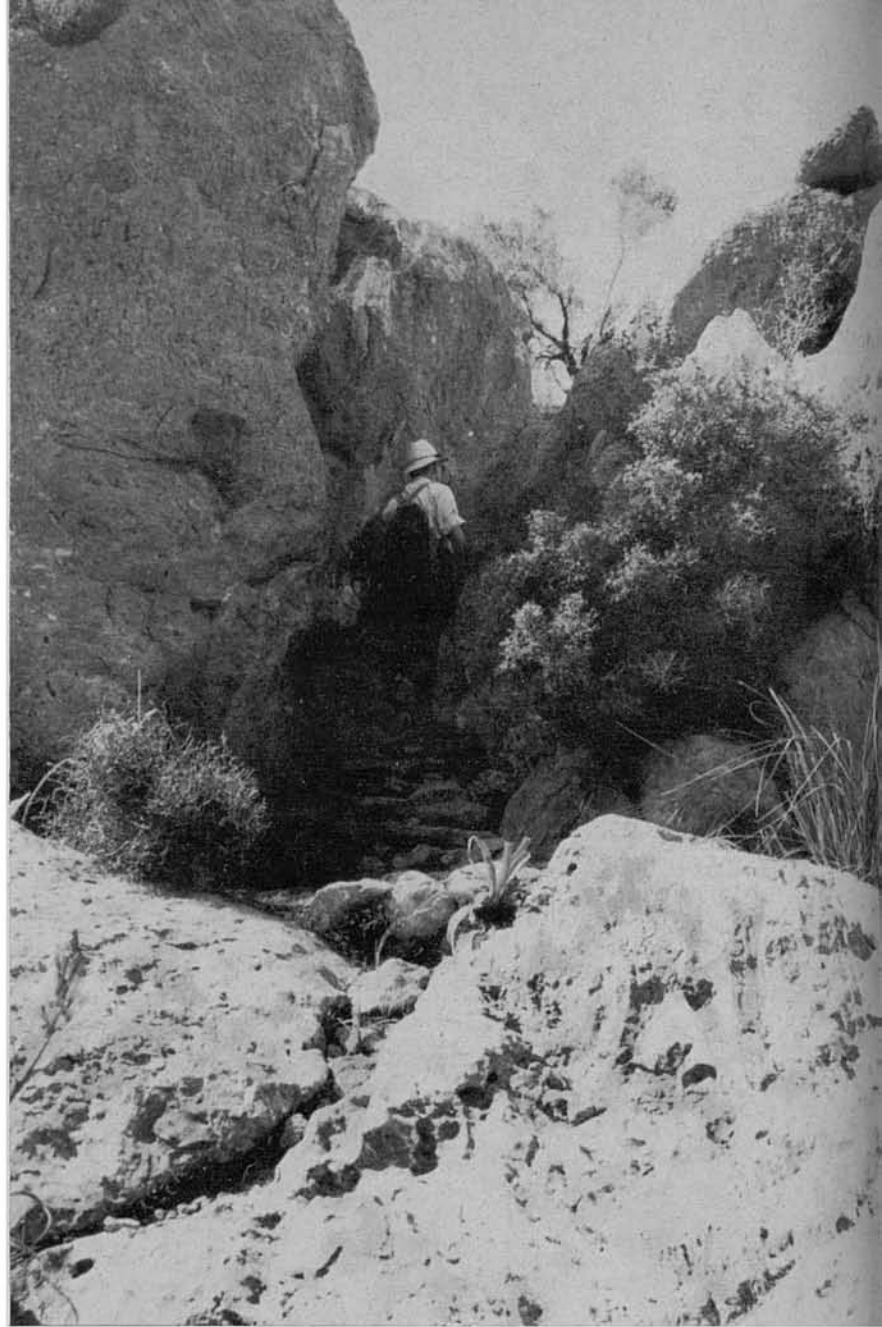
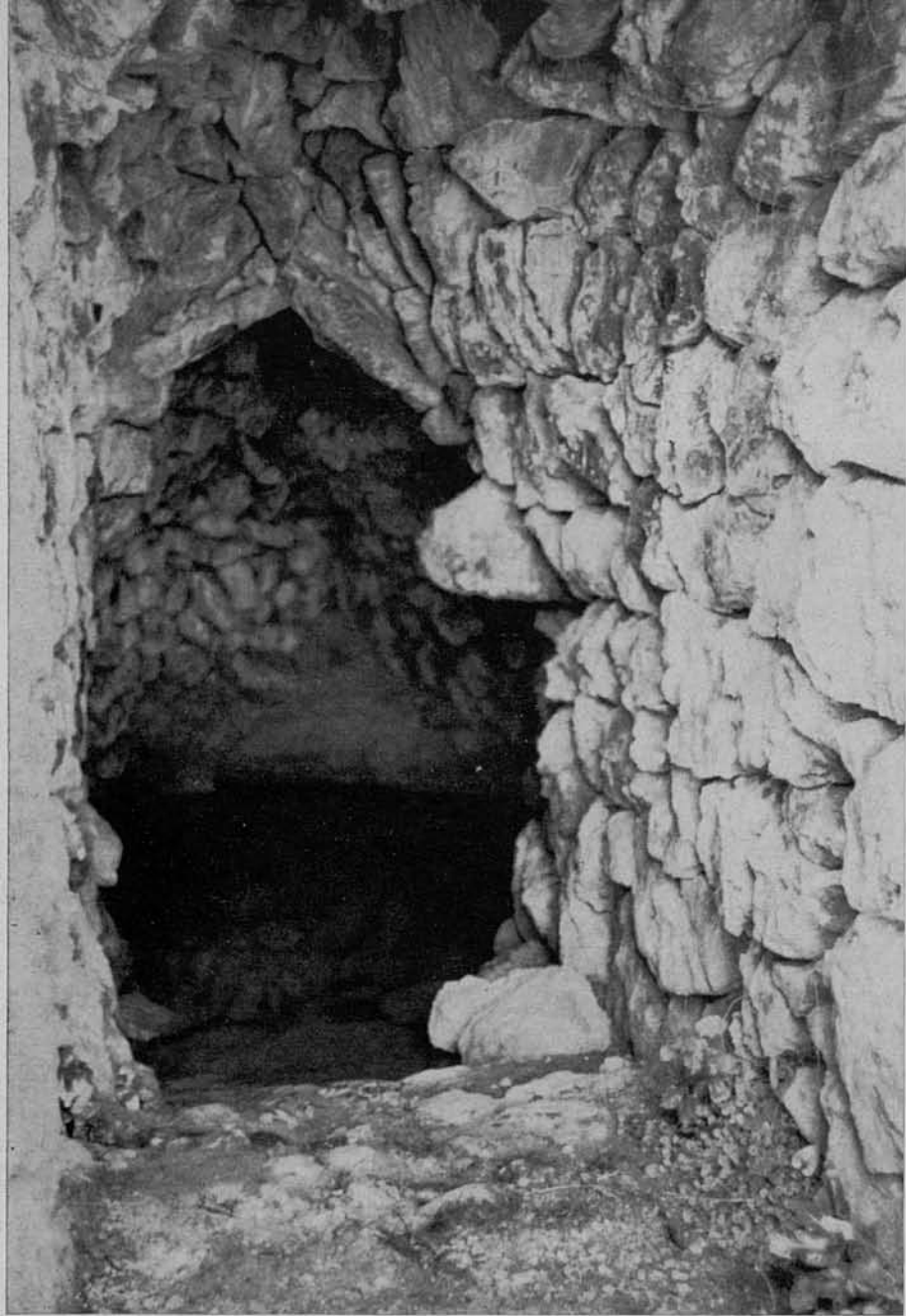
99. Vista de la badia de Sa Costera des del replà davant les cases. D'esquerra a dreta, els abans citats mola de Tuent o de Ca'n Termes, puig Roig (darrere), i coster nord de la muntanya de Montcaire.

100-102. Les cases de Sa Costera, com és natural, tenien a prop una font que assegurava la seva vivència. Hi és al seu darrere, i ací mostram la seva mina i reservori coberts per ormeig neo-talaiòtic.

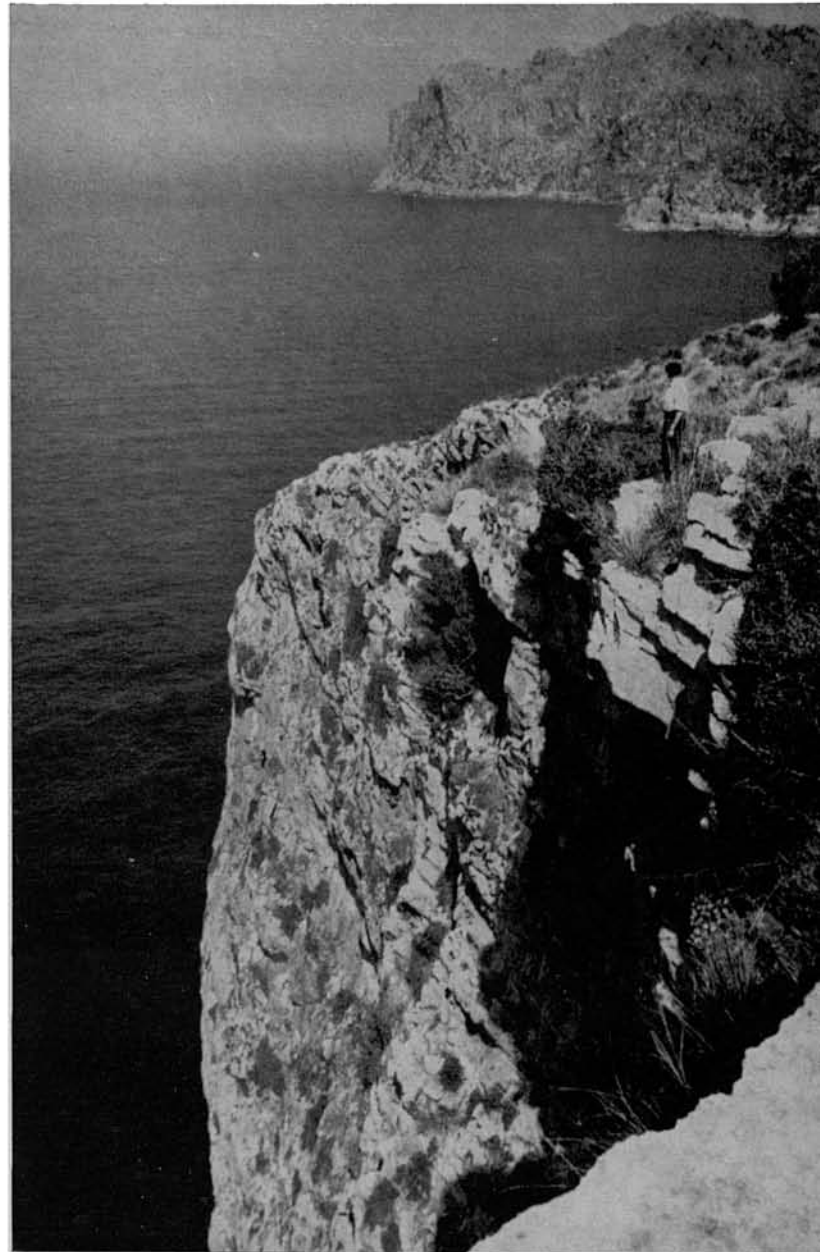
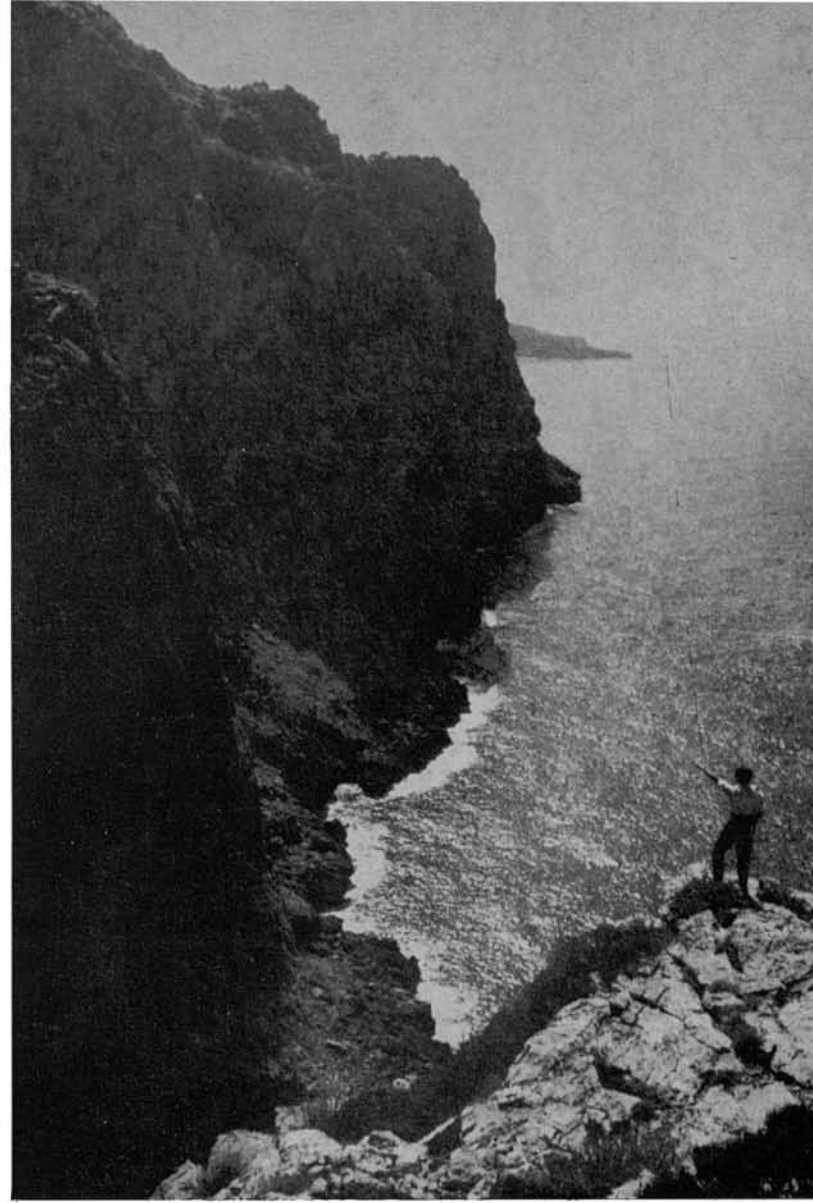

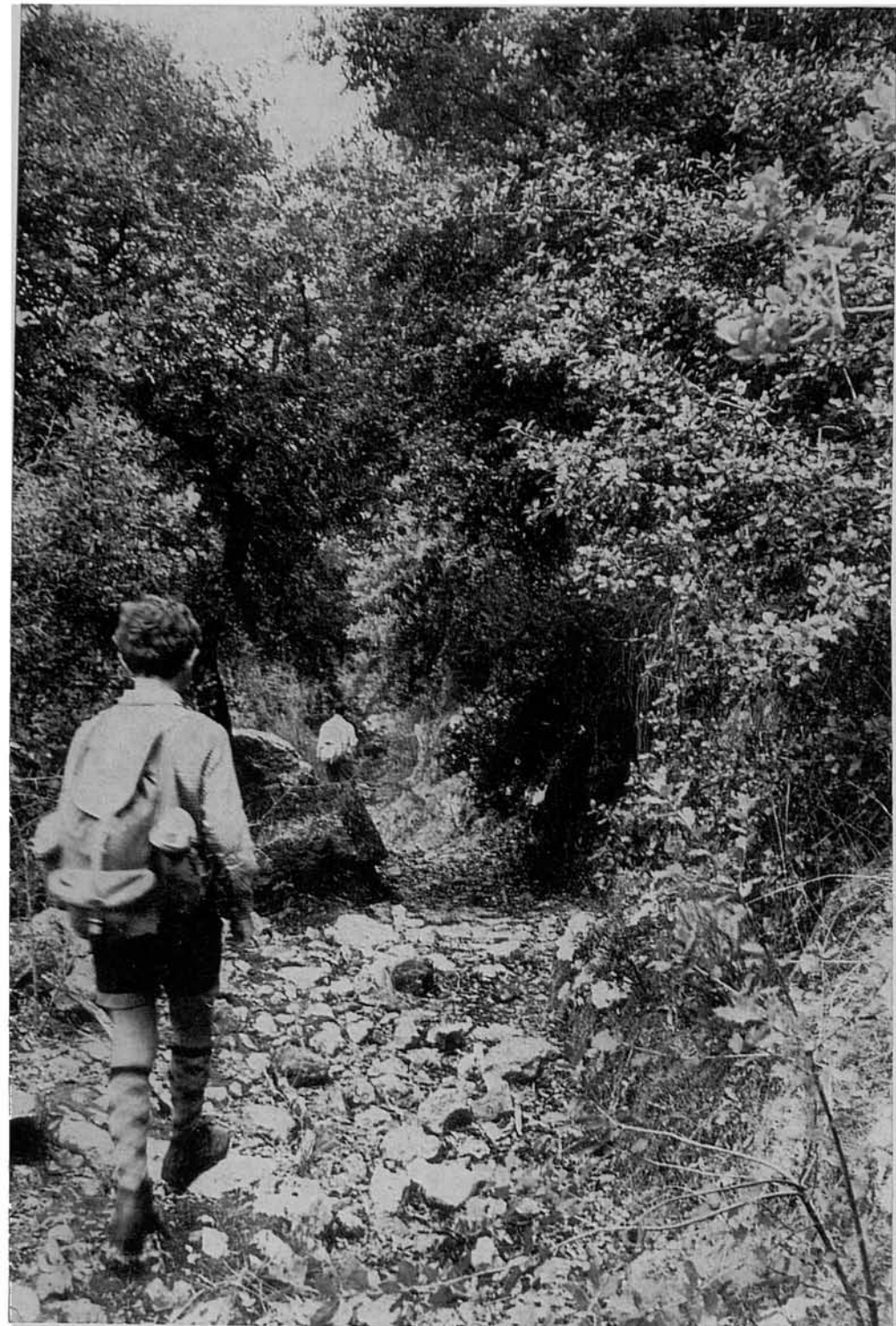
103. Per un tirany que, de vegades, s'esmuny entre roques, ens encaminam cap a la zona dels cingles de N'Amet,...

104. ...que conformen el suport d'una plataforma o relleix mitjanament ample, on hi ha unes terrasses en altre temps de conreu, i al present ocupat per un pinar jove.

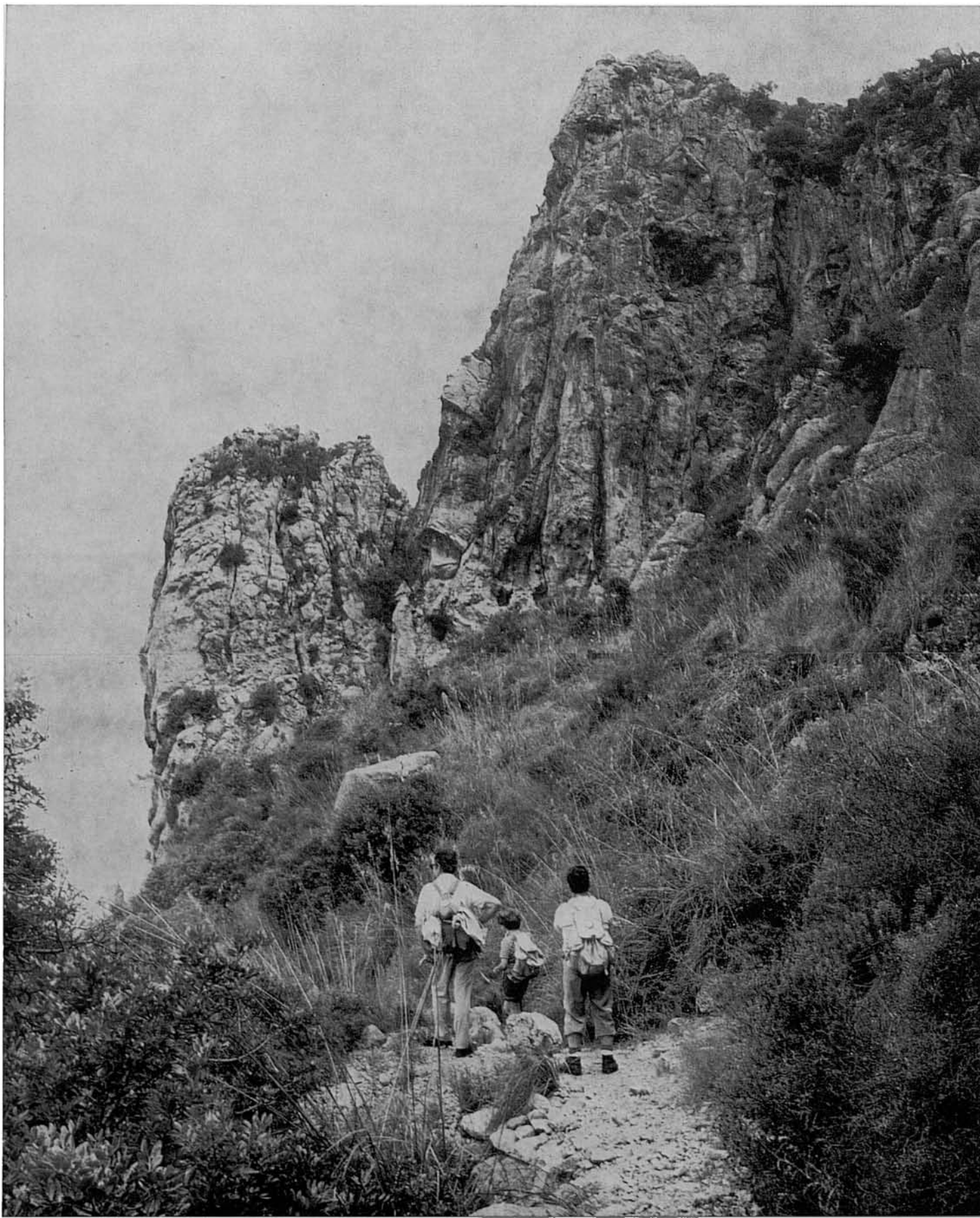
105-107. Ens acostam al caire dels cingles de N'Amet, i guaitam als seus precipicis penya-segats damunt la mar. A les dues primeres fotos, preses en direcció sud-oest s'hi veuen gairebé en la seva totalitat els cingles, i, al fons, S'Illeta, que s'hi troba, des d'ací, gairebé a mig camí del port de Sóller; a la tercera, en direcció contrària, és a dir, vers el Nord-Est, s'hi veu un cingle o penya-segat del Morro de Cala Roja, i, allà al lluny, sortints de la Mola de Tuent i Punta des Forat.

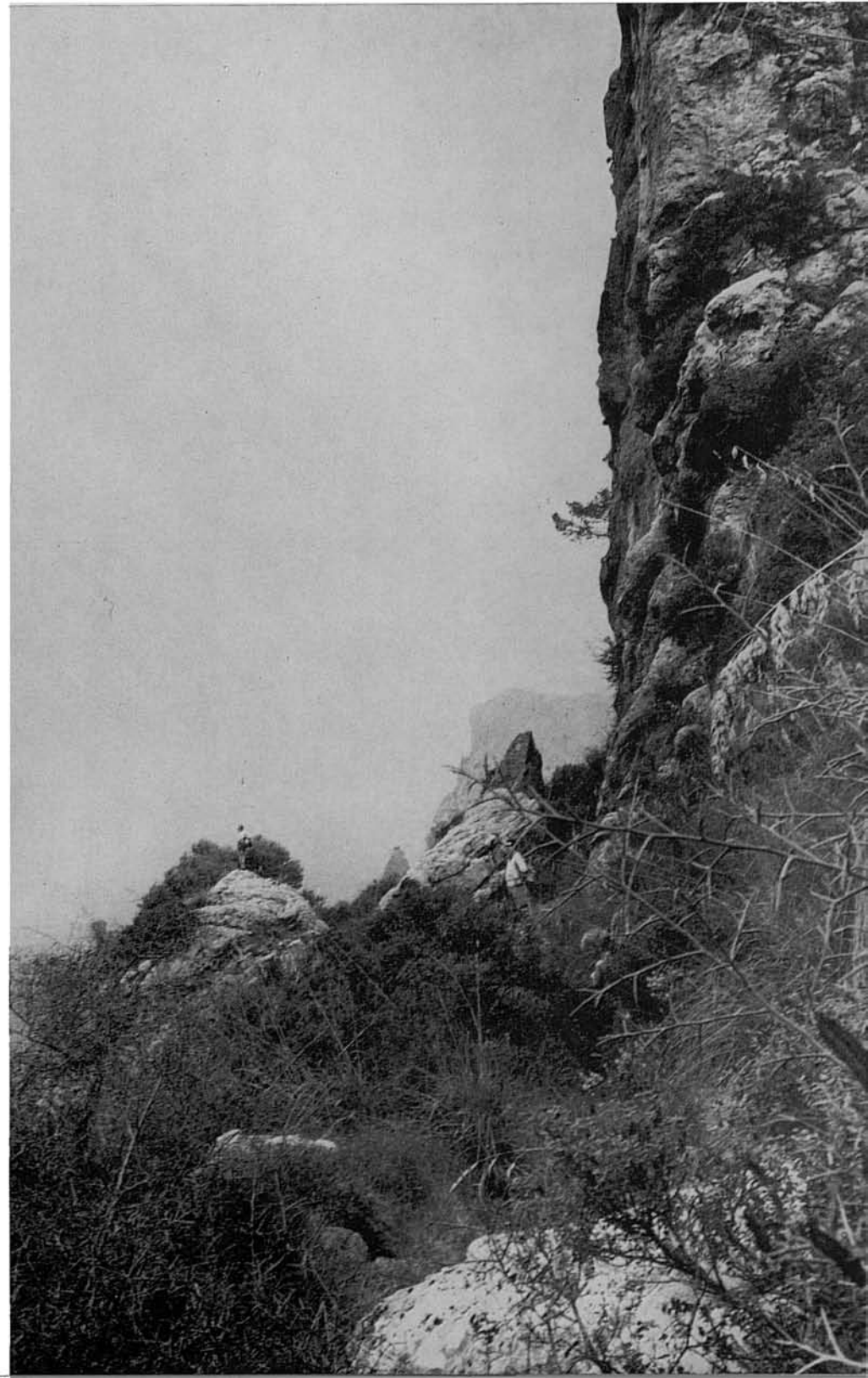

108-109. Seguint la nostra ruta cap a la cala de Tuent, i tot regressant de les cases de Sa Costera, reprenim el caminó que davalla del coll (vegi's fotos nn. 86-87) i anam caminant pel senderó-camí de Sa Costera, que va posant davant la vista renovades perspectives.

110-111. De vegades el caminó s'enfronta amb fantàstics i espectaculars roquis
sars d'aquell esquinçat coster, que salva amb facilitat i emoció, ara esquivant-los
ara superant-los per fàcils passos.

112. Una vista retrospectiva des del caminó ens fa veure el promontori o morro de Cala Roja, les cases de Sa Costera amb les seves escalonades terrasses de conreu, i l'erigat crestam cimaller del puig de Sa Seca devora el coll de Sa Costera;...

113. ...i, en direcció de la marxa, nous aspectes de l'esquinçat coster alt de la Muntanya de Montcaire —esquerpa, intransitable i inasequible per aquesta banda— i, a l'enfront, la Mola de Tuent i la Punta des Forat, nostre pròxim objectiu.

114. Nous aspectes dels llocs que va descobrir el caminó de Sa Costera. ¡Llàstima que el blanc i negre de les fotografies minvi al paisatge gran part de la seva bellesa! Imagini el lector una mar de blau intens, i, damunt ella, un cel blau pàl·lid, però diàfan i brillant; la multitud de gammes de verd de la vegetació, damunt les que conjuguen els ocre terris i el gris suau o més enfosquit de les roques i el camí; la blanca nevada de les estepes en flor; les tiges palloses dels càrritx ja madurs, tot bellugant a l'aire el seu enflocat plomall; l'or vell de les herbes ja seques; el groc encès de les argelagues florides, molt abundants en el trajecte fins fer-se molestes i feridores; el vermell sangrant dels roquissars encesos de sol vora els obscurs de l'obaga, tots ells amb clivelles, esquincadures, estries i erosions de mil·lenis; els mil i mil matisos cromàtics, impossibles de descriure, d'una Naturalesa lliure, encara no tocada i virginal. I tot això conjugat en una simfonia sense artifici, repetida i canviant, igual i distinta, suau i aspra al mateix temps, d'ahir i d'ara, efímera però vella de mils de mil·lenis... quasi eterna en aquell context quasi etern.

Sí, el caminó de Sa Costera brinda un festí de canviants emocions visuals i suggestives a qui el recorr amb unció admirativa, amb esperit humil i senzill —no m'atrevesc a dir amb ànima de poeta—, amb amor a la salvatge y brava naturalesa encara no sotmesa pels homes.

115. S'adverteixin els detalls que mostra aquesta fotografia (configuració de l'indret, roques permanents d'especial aspecte, i fins i tot aquesta petita d'en mig del caminó), perquè a aquest mateix punt comença, cap a l'esquerra, el tirany de davallada al que va estar la Central Eléctrica de Sa Costera. Baixa fins el mateix nivell de la mar, el que vol dir que no és massa curt. El seguim, i, ja al seu final, ens ensopegam primerament amb...

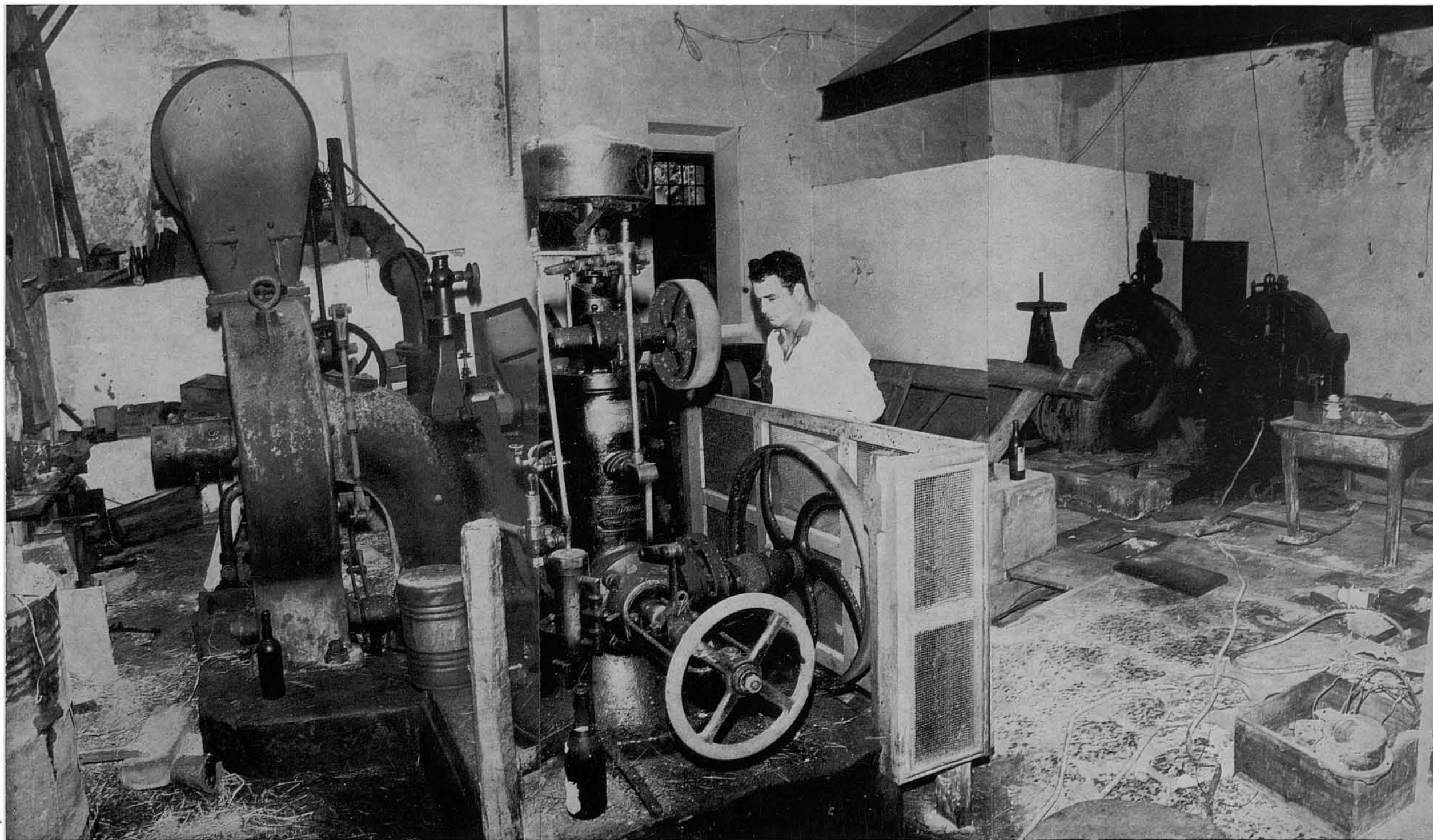

116. ...l'edificació de la vivenda de la família que tenia a cura la Centraleta. Aquestes cases s'hi troben, naturalment, abandonades i començada la seva ruïna. Tot i aixó, com a prova de que no fa tantíssims anys que encara estaven habitades, y la centraleta en funcions, —es va aturar a l'any 1962— encara s'hi veuen —buits igualment— els galliners i conilleres que el temps encara no ha desfet. També hi resten allà figueres i nispers, tots de dolcíssim fruit —en donam fe—, fruits que, cadascú al seu temps, cauen de madurs i es perden sense que ningú s'ocupi d'ells.

117. Una mica més avall s'hi troben les pròpies instal·lacions de la centraleta, l'exterior de la qual s'hi veu ací, i...

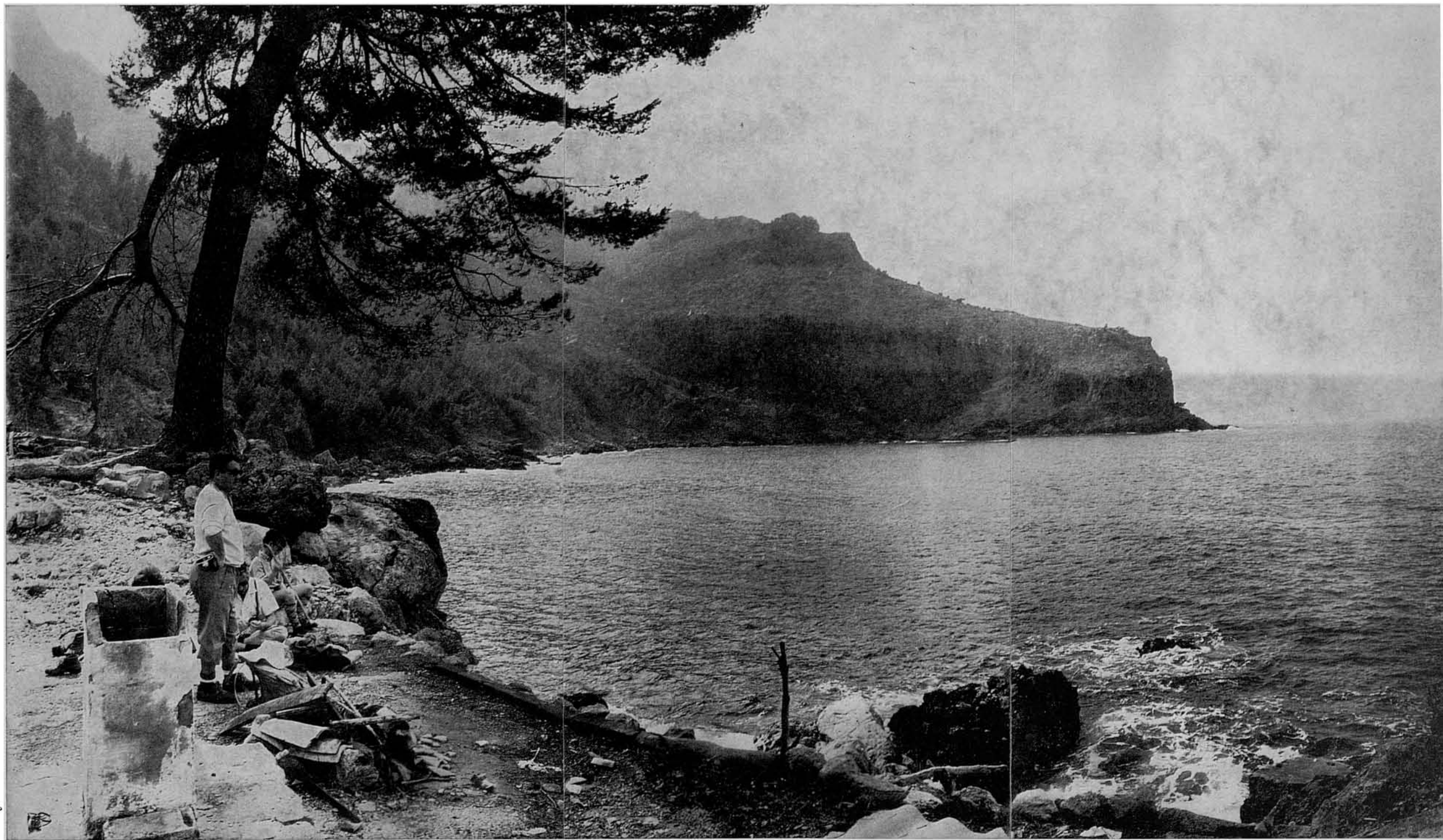

118-119. ...l'interior en l'estat actual, mostren aquestes dues vistes. Generador i regulador del salt d'aigua, així com la resta de la maquinària —que al seu temps degué costar molt de doblers i esforços instal·lar allà— estan negligits i abandonats, i en l'estat que mostren aquestes fotografies. ¡Quants projectes, iniciatives, ambicions i desvetllaments paralitzats i en

silenci! Allà resta tot inservible i despreciat. ¿Quànt de temps tardarà el rovell en menjar-s'ho tot, l'intempèrie en arruinar-ho tot, i el bosc en ocupar de bell nou el que li robaren, tornant-hi la Naturalesa, més o manco prest i fatalment, pels seus inalienables drets eterns?

120. Des del replà devora la mar, on s'hi troben les instal·lacions de la centraleta s'abasta aquest panorama. Allà, a l'enfront, la punta del Morro de Cala Roja. Damunt el penya-segat, una mica a l'esquerra, les cases de Sa Costera. A l'altra part d'aquest promontori, els cingles de N'Amet.

Ací baix, a la mar, hi havia un escar —el port de la centraleta— que l'onatge ha desfet. Es pot imaginar la vida anacorètica de la família que s'ocupava de la centraleta. A més de les atencions tècniques de la maquinària, omplirien les hores les del petit hortet, i és quasi segur, la pesca en aquell esplèndid racó de mar. La comunicació amb Sóller sabem que la feien, per mar els dies de calma, i, per terra —per Na Cavallera i el camí dels Bàlitx— quan la mar no anava de rondalles.

121-123. La font, la potent Font des Verger, s'hi troba propera de les cases i centraleta. Entre aquestes i la font hi ha els estanys i síquies que acumulen i conduïen l'aigua al salt de la turbina. Els estanys s'hi troben encara sencers, però bruts de vegetació.

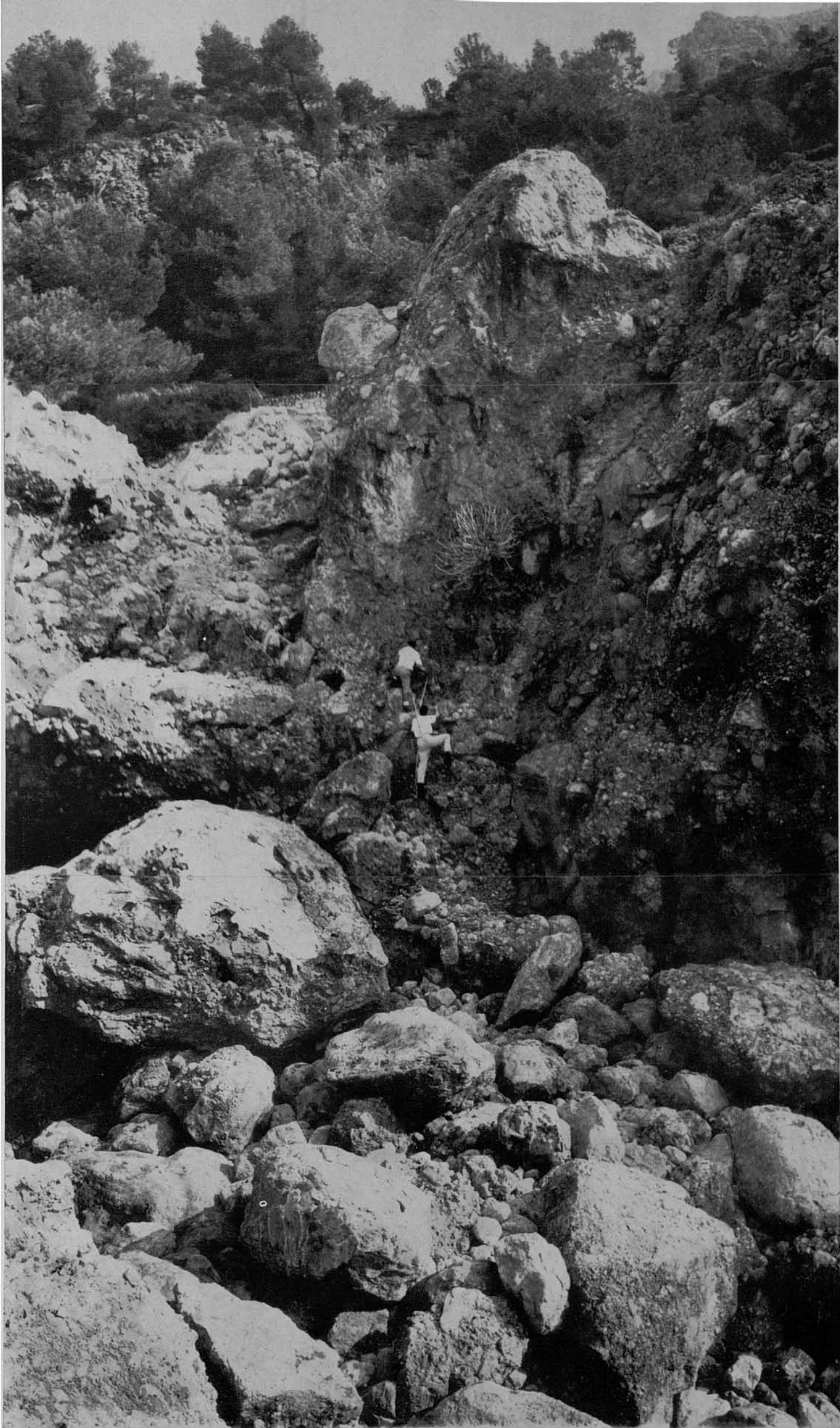

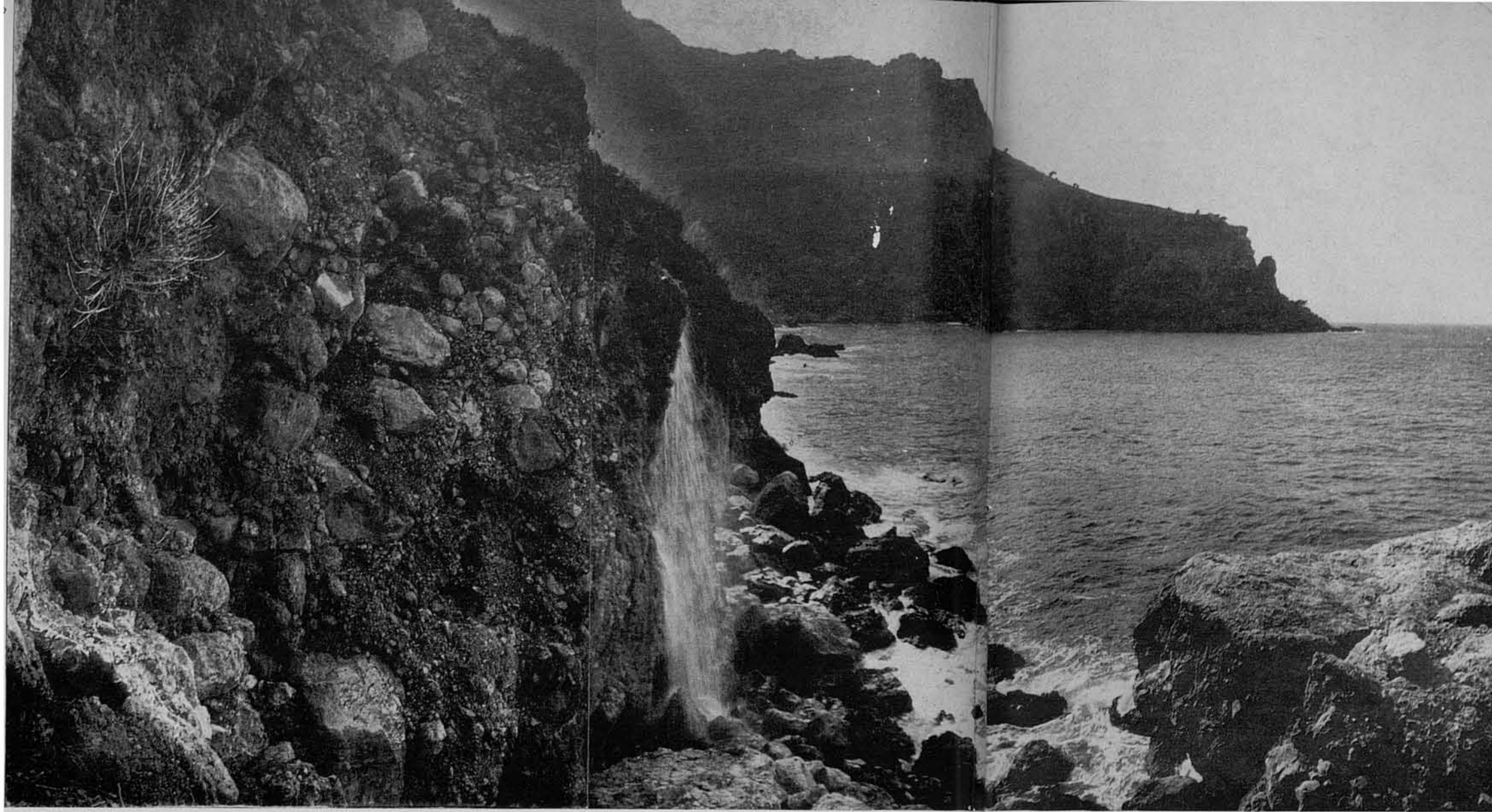

124. Aquest és el broll de la font, abundós, potent i ràpid, que es perd dins la mar, allà a pocs metres del seu naixement. ¡Llàstima que no es pugui aprofitar, perquè representaria un alt percentatge del consum d'aigua d'una ciutat important! El broll sempre l'hem conegut així, a l'hivern i a l'estiu, rajant continuament. Aigua que no precisaria de ser tractada, perquè brolla pura i cristal·lina.

125. El nostre intent és arribar, si hi ha possibilitat, al salt mateix damunt la mar. Per a fer-ho és precis despenjar-se pel penya-segat. El fotògraf ha anat davant, i ha pres aquesta escena de la baixada dels companys des d'una roca devora l'aigua.

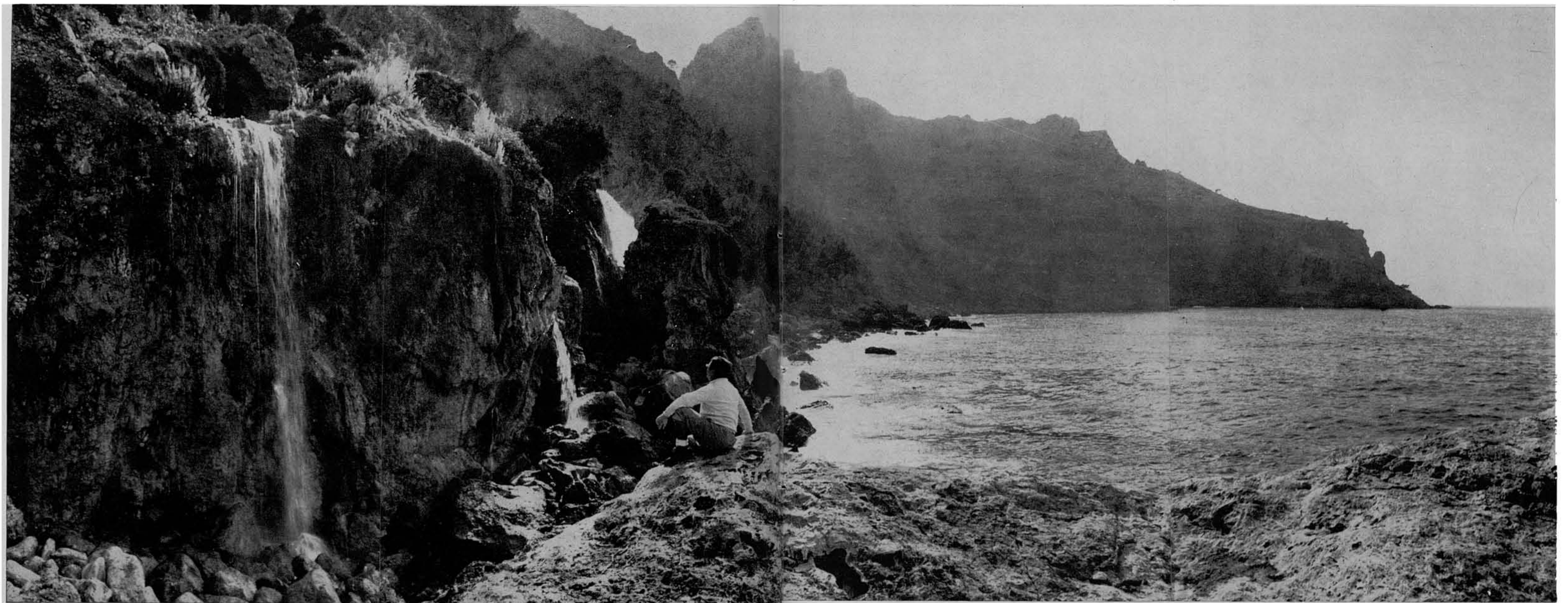

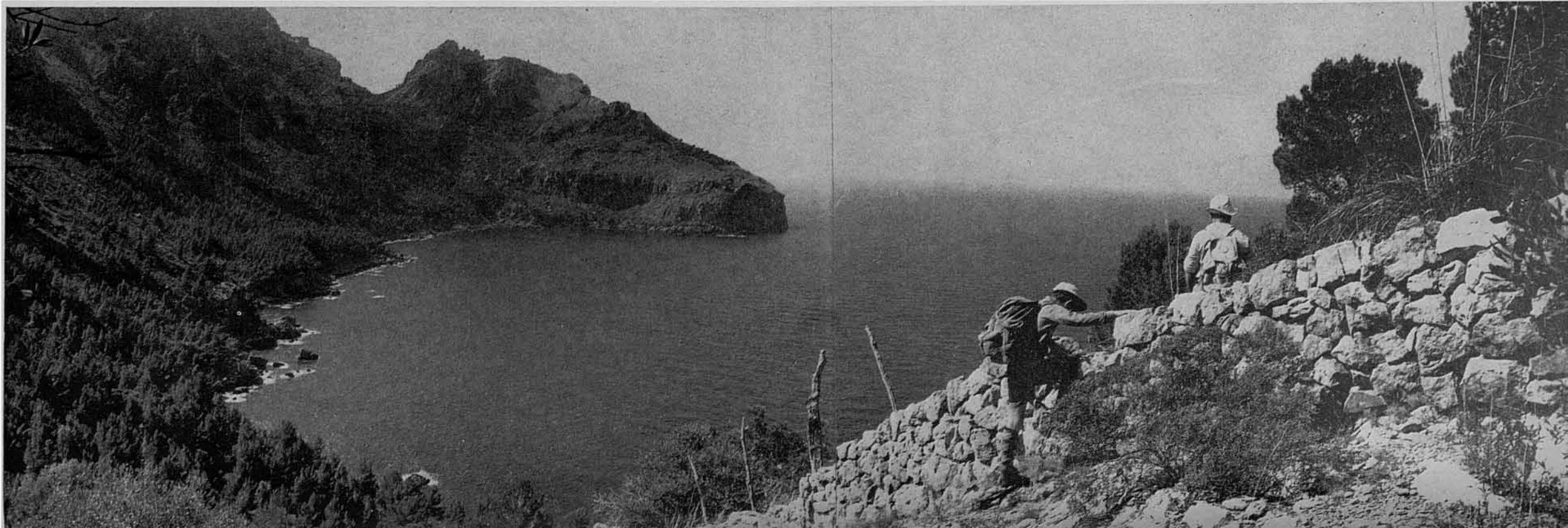
126-127. Ja avall, ens adonam que no és possible arribar per aquesta banda al salt del doll principal de la font; no obstant això, advertim des d'ençà tres de les seves caigudes en cua de cavall: la de la primera foto i les dues de més ençà a la segona són secundàries; la darrera, la que es veu precipitar-se per darrere l'erecte penyal de la segona foto, és la principal. Segurament s'hi pot arribar fins ella, davallant per l'altra banda, però en aquesta ocasió ja no teniem temps per a intentar-ho. Ja en tenim, idò, prou vistes amb aquestes.

En ambdues, al fons, s'hi veu el puig de Sa Seca i els seus descensos vers la mar, que acaben al Morro de Cala Roja.

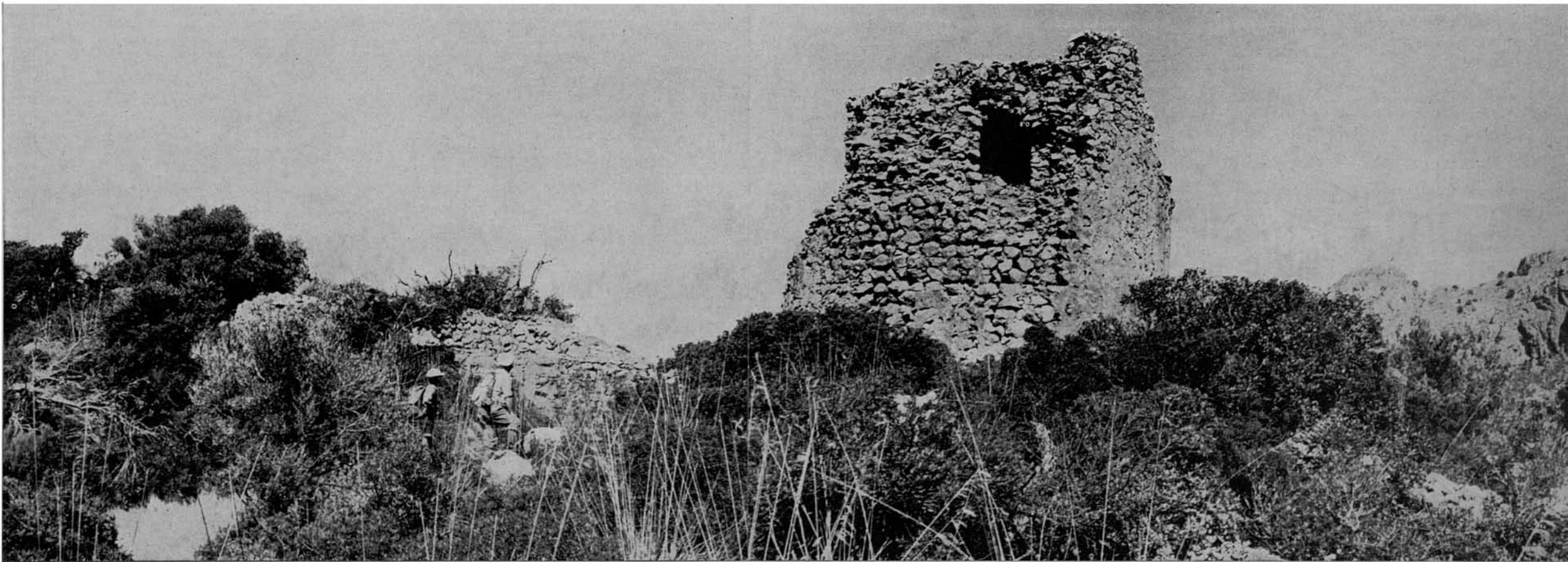
128-129. Tot seguint la marxa pel caminó de Sa Costera, arribam a la paret i portell que divideix les terres d'aquesta possessió de les de Ca Fra Puig, a prop de les cases d'aquesta. I ja des d'allà mateix, maldament no hi hagi cap senderó d'accés, envestim envers...

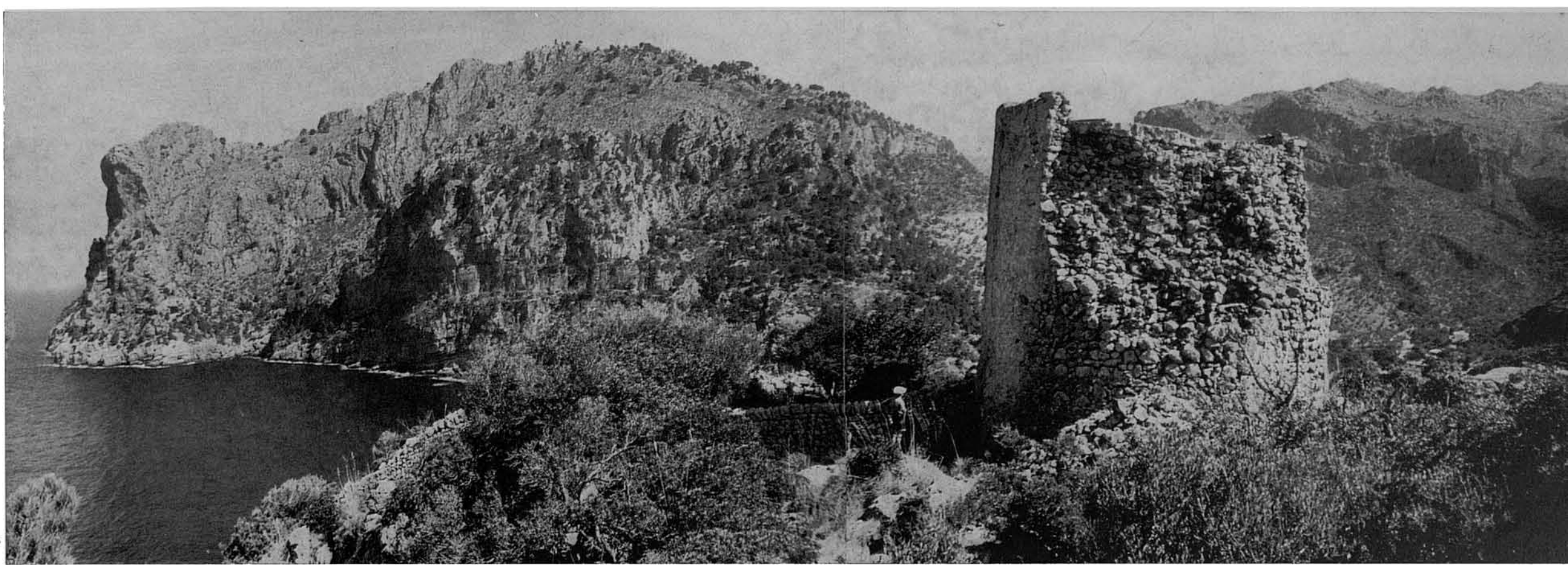

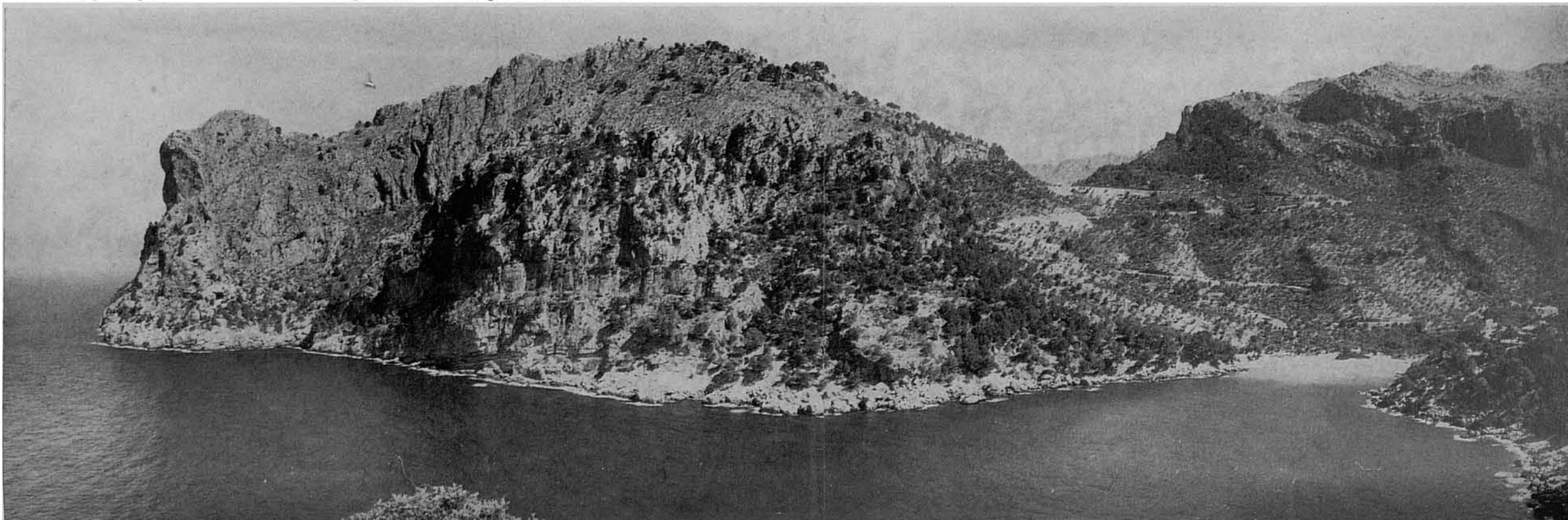

130-131. ...el Morro des Forat, on s'hi troba la seva vella torre, que quasi de totd'una assolim. La torre, com es veu, ja està molt ruïnosa, així mateix com les que varen esser les seves instal·lacions anexas.

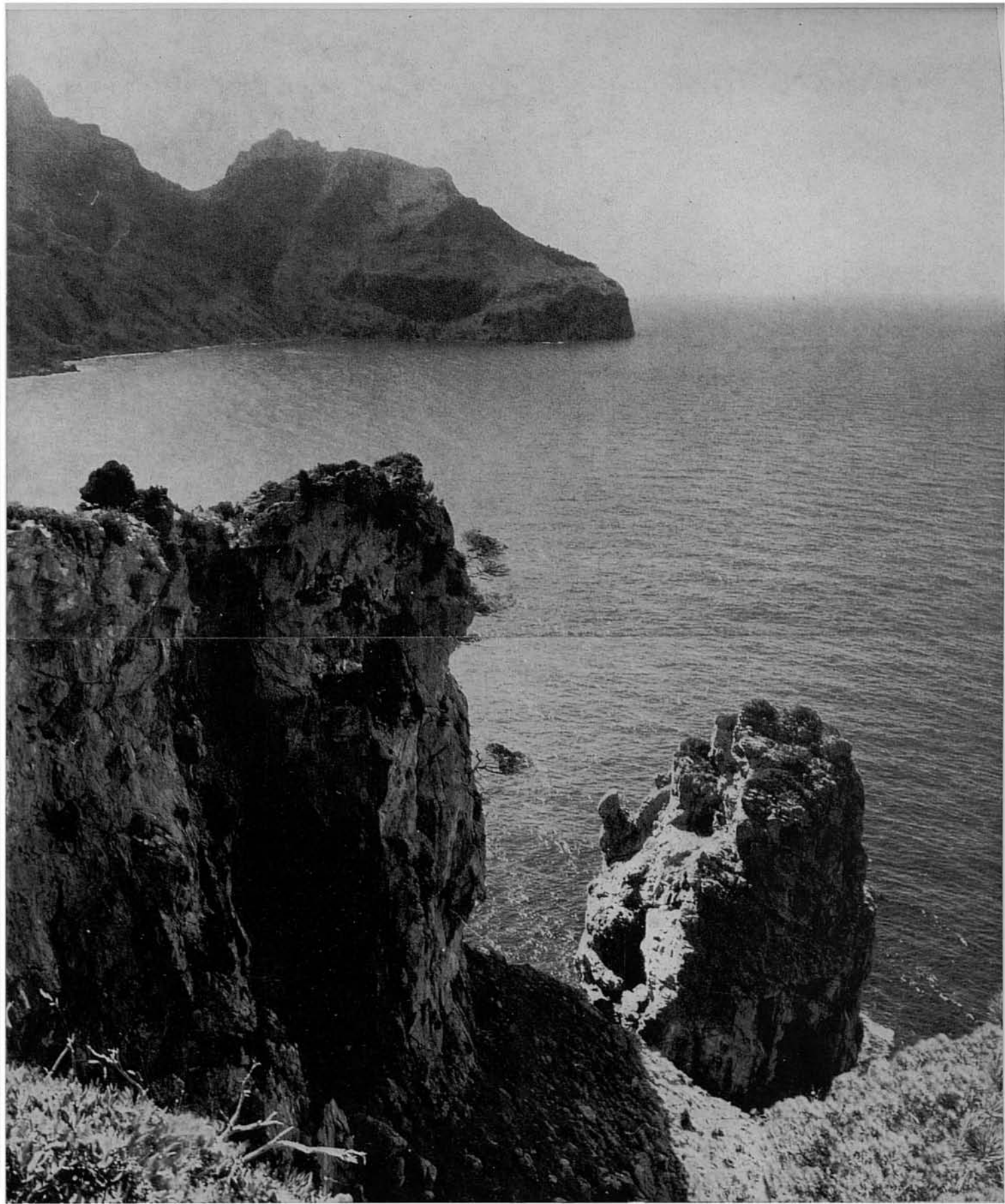

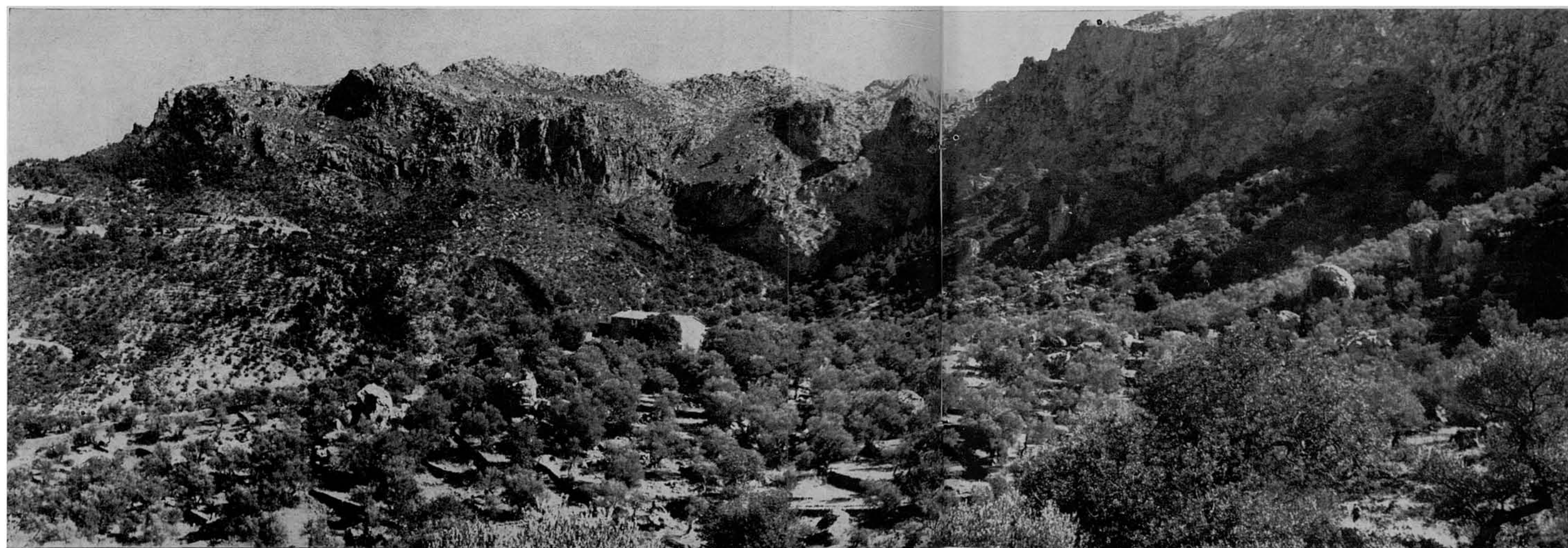
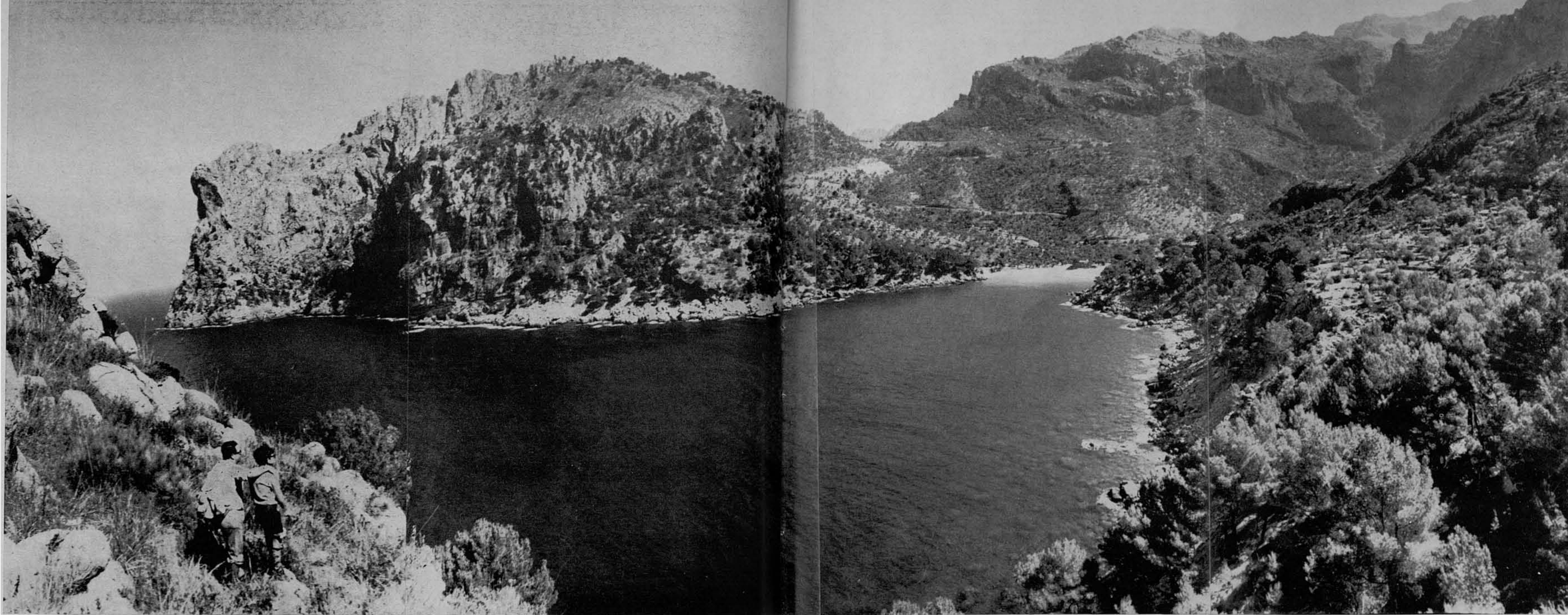
132-133. Per a arribar a aquest paratge —que val la pena de visitar— hi ha un senderó còmode i segur que ve de la Cala de Tuent per Es Vergeret. Recomanam la visita als qui arribin a la cala, puix que la vista des d'ací és impressionant vers qualsevol direcció.

134. Un dels nostres companys se'n va enfil·lar, com pogué, a la torre. Un altre, va voler perpetuar fotogràficament la feta. El fotògraf va atrapar tots dos. Títol d'aquesta fotografia: El caçador caçat.

135. Des d'un caire del penya-segat del Morro des Forat s'hi veu així la sina de Sa Costera, i allà, a l'enfront, el puig de Sa Seca i els seus contraforts i promontori marítim del Morro de Cala Roja, com si fos el cap d'un fantàstic sauri dormint a ran la mar.

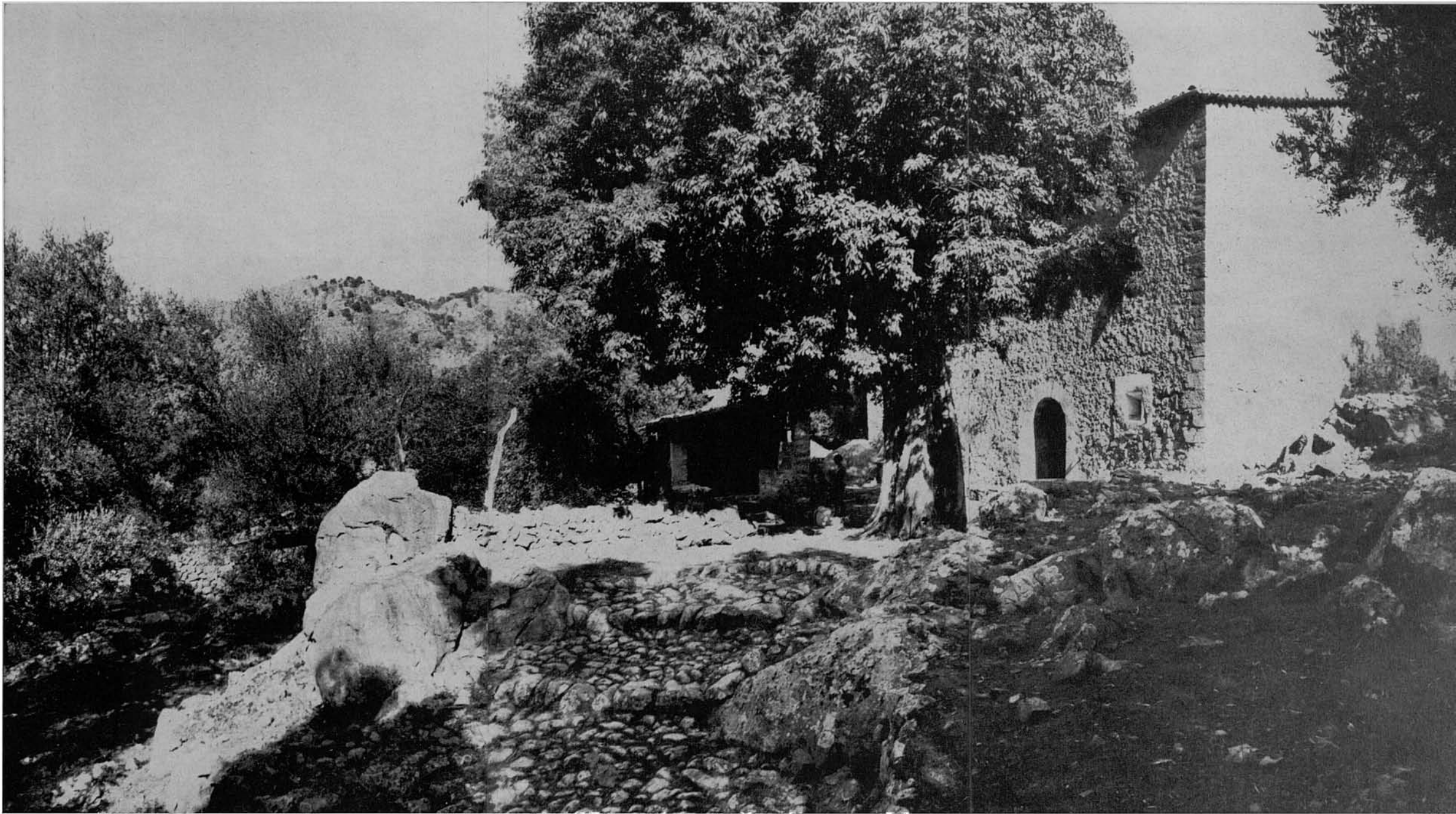

136. En direcció contrària, és a dir, vers la cala de Tuent, aquesta és la panoràmica: al fons, l'amagada i recollecta cala; a l'enfront, la Mola de Tuent o de Ca'n Termes, que igualment té una torre de senyals, que es veu o endevina allà dalt. Ací més a prop, a l'esquerra, s'hi veu el lòbul o punta occidental de la mola, dit Morro de Sa Corda, amb el petit entrant del Racó de Sa Coma. L'altre lòbul, l'oriental, contigu a la cala de Sa Calobra, és un apèndix de la secundària Mola de Ses Estepes. Entre ambdós lòbul's, imponent vist des de la mar, hi és el racó o falla de Ses Felles.

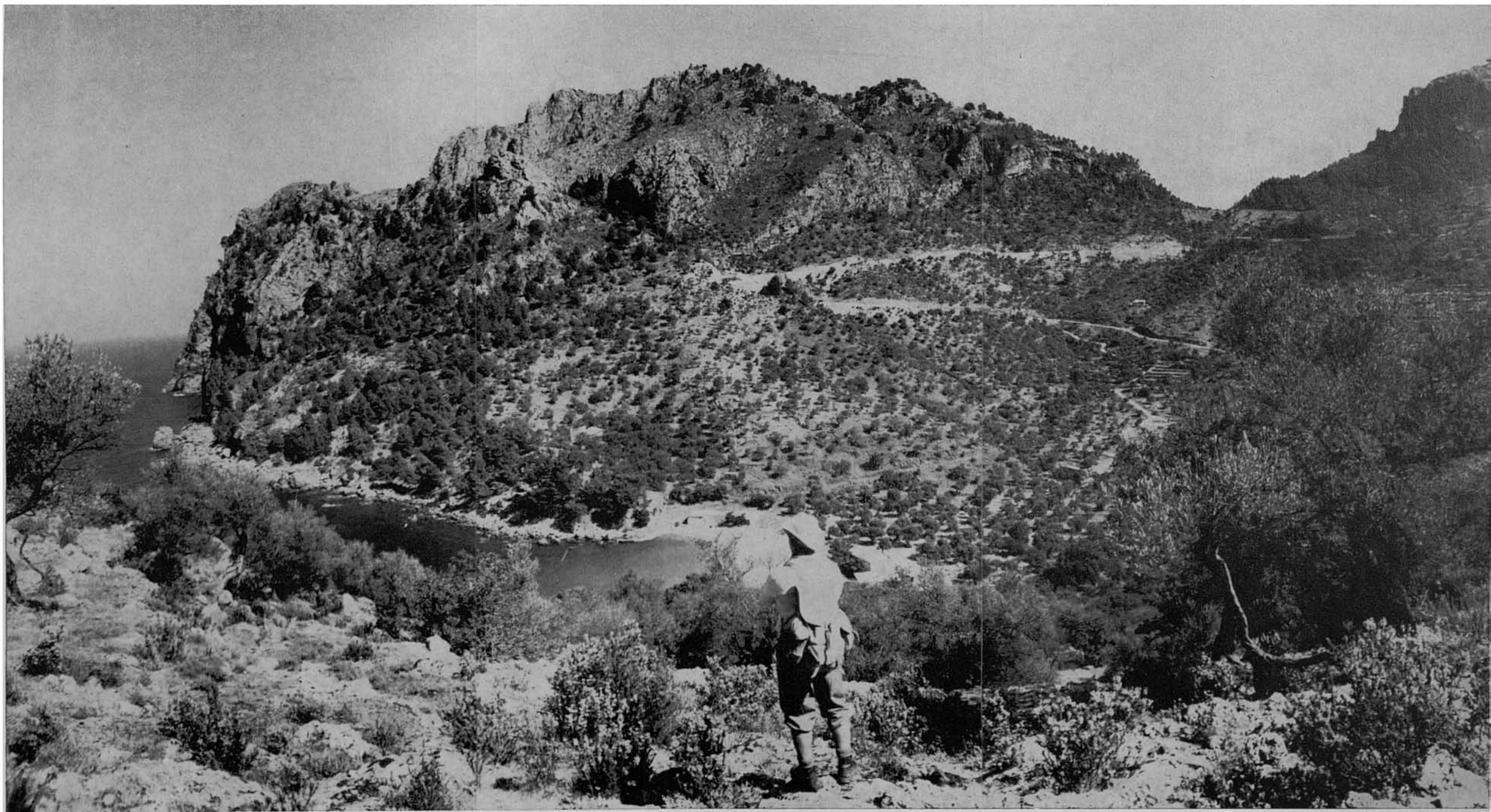
Entre la Mola de Ca'n Termes i la de Ca'n Palou, per la que discorre l'inverosímil tiranyiu de Ses Monjoies, es veu el coll de Sant Llorenç, a tall del qual s'hi troba el seu antic oratori. Des del coll s'hi veu davallar la línia de la recentíssima carretera de l'urbanització de la cala de Tuent.

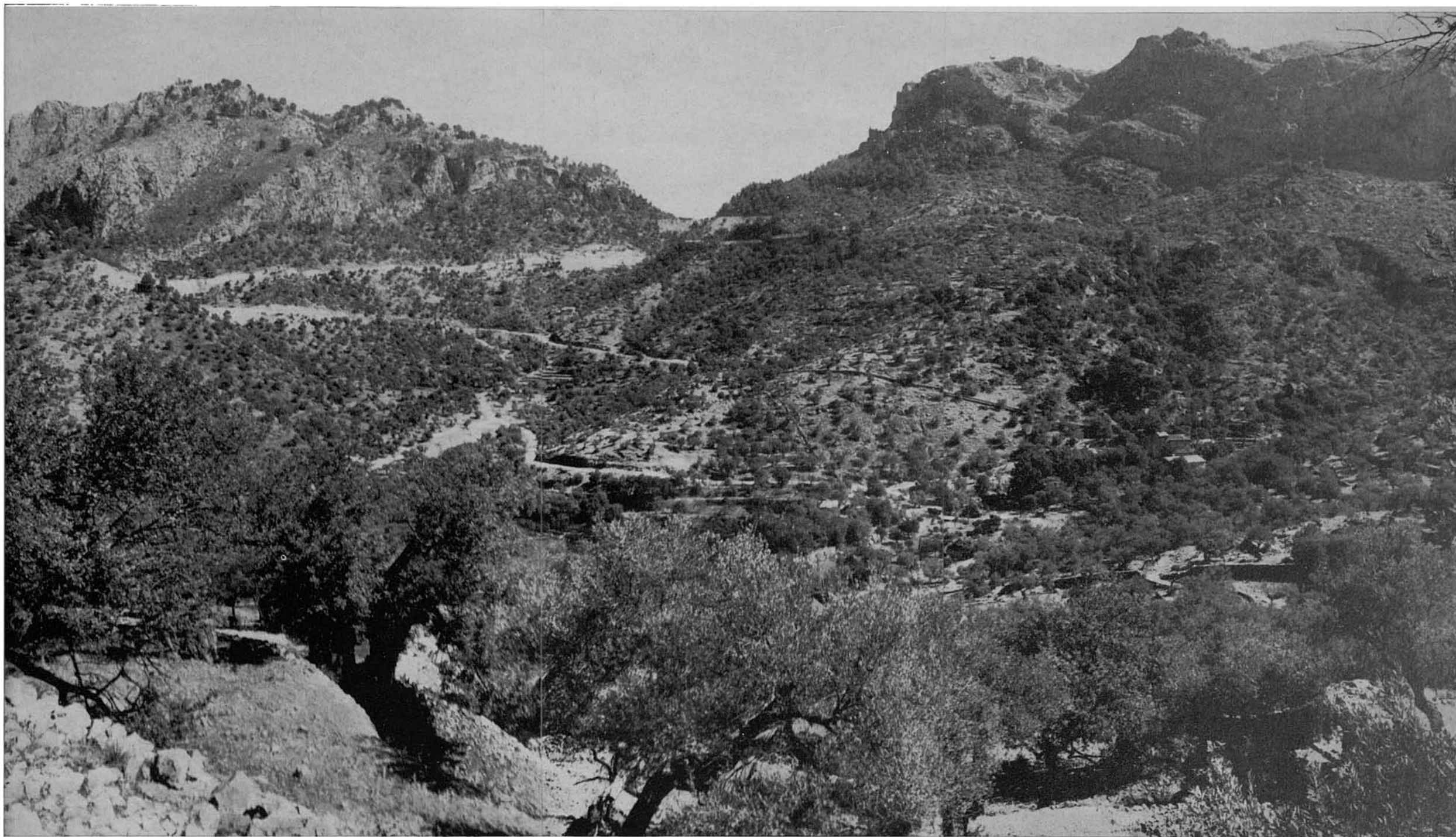
137. Seguim la nostra ruta, tot recuperant de bell nou el caminó. Allà baix, a l'enfront, tenim ja les cases de Ca'n Lleig. L'orografia del seu darrere... ¡Fantàstic sector! Queda la seva descripció per a un altre fascicle de les Rutes.

138. Arribam davant les cases de Ca Fra Puig, idíllic racó, la descripció fotogràfica del qual més detallada deixam per a una altra Ruta. Indret solitari, amè, agrest i salvatge, suggestivament virgilià i nostàlgic, amb unes darreries de muntanyes esquerpes, dures i sollemnes, ja s'hi troba deshabitat i també abandonat (?), encara que tenim notícia que els seus nous senyors estrangers —els urbanitzadors de la cala de Tuent— s'el tenen, així com també les cases, en alguna estima. ¡Quin lloc per a una bona estona de retir i descans!

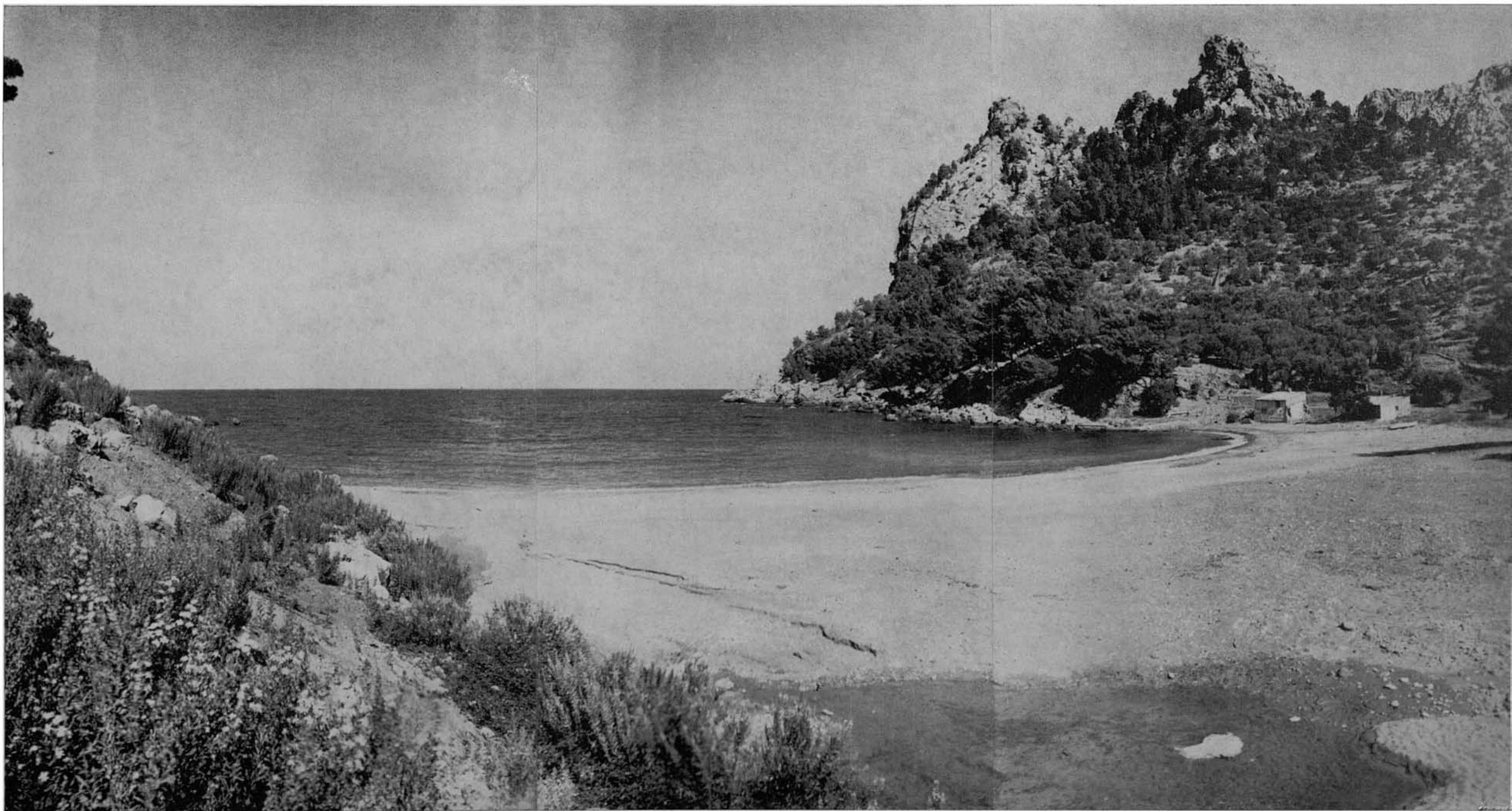
139. De seguida, el caminó comença a davallar cap a la cala de Tuent. Prenim aquesta vista de la seva sina des d'ací dalt, i en ella es veu, de bell nou, la Mola de Tuent i el coll de Sant Llorenç;...

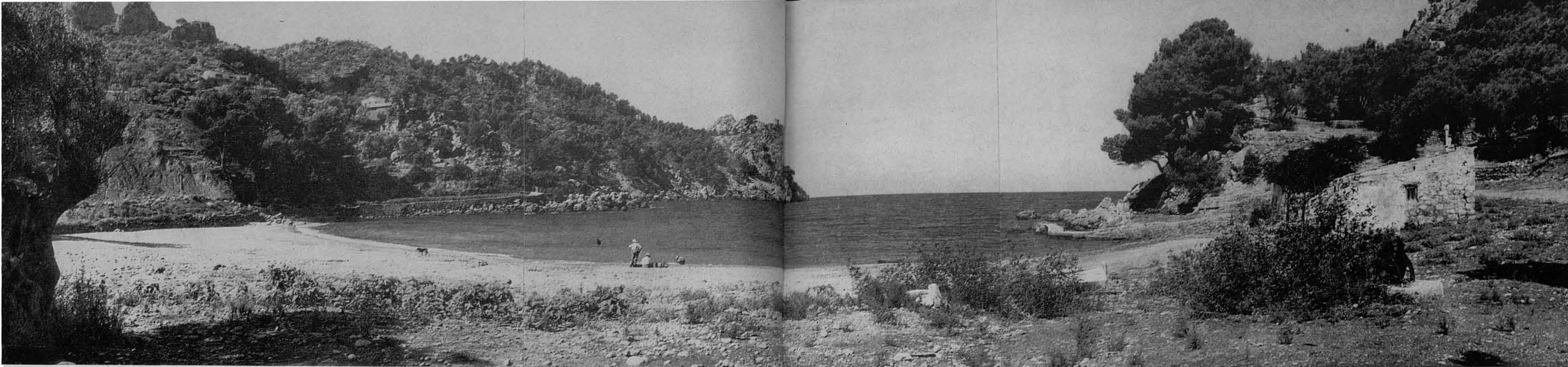

140. ...i, en davallar pel costerut tirany, aquesta altra, que és continuació de l'anterior, i en la qual apareixen la dita Mola, la de Ca'n Palou, i, al fons de la vall, les cases, igualment antigues i anomenades dins aquella zona, de Ca'n Real i Ca'n Lleig.

141. Arribam a la cala. Aquesta és la seva vista per la part sud, presa des d'un dels camins oberts per a la urbanització. Allà a l'enfront, en la Mola de Tuent, la Coma de N'Arnau.

142-143. Dues noves vistes de la Cala de Tuent des del fons del seu arenal. A l'esquerra, al front, el Morro o Punta des Forat amb la seva vella torre.

La cala de Tuent és l'única que té —que tenia— oliveres, vells ullastres-olivera, arribant fins gairebé la mateixa vora de l'aigua. ¿Els faran desaparèixer? Estaria una pena.

144-145. (*Pàgina següent*). Al fons de la vall-raconada que fa la cala de Tuent —idíl·lica i amagada raconada, envoltada d'esquepes muntanyes— s'hi troben dues cases, cap de dos antics i petits predis: Ca'n Real i Ca'n Lleig. Les dues fotografies següents mostren des de diversos angles les cases de Ca'n Lleig, ja igualment evacuades pels seus habituals estadants pagesos, deshabitades i condemnades (?) a la desaparició entre les edificacions noves de la moderna urbanització.

i realitzador En Damià Frontera Castanyer, de felicitat memòria sollerica.

Per mediació d'En Frontera Magraner el Director Gerent de la Societat Anònima «El Gas» de Sóller, En Miquel Bernat Frontera, ens ha tramés la següent ressenya històrica, que reproduïm a continuació tal com ens ha estat enviada:

«CENTRAL HIDROELECTRICA DE LA COSTERA, PROPIEDAD DE «EL GAS», S. A. DE SOLLER».—En el año 1907 y con el fin de iniciar el suministro de electricidad al pueblo de Sóller, se encargó un estudio para proceder a la construcción de una Central Hidroeléctrica en la finca denominada «La Costera» del término municipal de Escorca, distante en línea recta desde Sóller unos 9'5 km., con comunicación por tierra por un camino de carro desde Sóller hasta Bálitx d'Avall, y desde dicho punto, por camino de herradura a través de bosque, pinar y monte hasta la citada Central, que está ubicada a la orilla del mar. Se contaba, como principal elemento, con el agua que manaba de una importante fuente, la que, sin posible aprovechamiento alguno, se echaba al mar».

«Por el personal competente se estudió la posibilidad de construir, aprovechando todas las sinuosidades del terreno, un amplio estanque, que, junto con los canales de conducción, albergaría unos 2.200 m.³, pequeña cantidad desde luego, pero suficiente para el suministro de corriente eléctrica a la población de Sóller, que entonces estaba alumbrada por flúido de gas en las partes centrales de la población, y a base de luces de petróleo para el alumbrado público del extrarradio. Financiaban el estudio unos cuantos señores, presididos por el principal promotor Don DAMIAN FRONTERA CASTAÑER, hombre emprendedor y tenaz, fundando «LA ELECTRICA SOLLERENSE»».

«Aceptados los proyectos, se procedió a la construcción del estanque y canales, así como el edificio destinado a Central de producción, cuyos materiales, así como la primera turbina de 50 HP., ya adquirida, fueron transportados por mar desde el Puerto de Sóller en los días de calma, ya que el punto de desembarco estaba constituido por áridas rocas muy peligrosas para las pequeñas embarcaciones, con las que únicamente era posible efectuar el transporte».

«Mal debían ir las cosas para la «ELECTRICA SOLLERENSE», pues, debido a los cuantiosos gastos que ocasionaba la instalación, hizo suspensión de pagos, adquiriendo todo el activo y pasivo la Sociedad «FRONTERA, VIDAL Y CIA.», la cual terminó la instalación de una línea de alta tensión a 5.000 voltios de unos diez kilómetros de longitud, que, a través de los montes de La Costera y fincas de Bálitx d'Avall, Bálitx d'Enmig y Bálitx d'Amunt transportaría la corriente hasta una pequeña estación transformadora situada en la calle de Vives».

«Por fin, en el año 1912 pudieron hacerse las correspondientes pruebas, dando feliz resultado, si bien este año abundaron poco las lluvias y el caudal de agua era escaso. En las primeras Fiestas y Ferias de Sóller fue montada una iluminación extraordinaria para inaugurar oficialmente el flamante suministro eléctrico, constituido por las modernas lámparas de filamento de carbón, ocasionando ello un apoteósico acontecimiento... Pero, cuando más animada estaba la fiesta, vino el primer corte de corriente, por haberse agotado el caudal de agua almacenada; cuyo primer fracaso, suponemos, originó la consiguiente alegría de los partidarios de la Sociedad «EL GAS», que desde 1892 tenía la exclusiva del suministro de este flúido a la población».

«Difíciles momentos serían aquellos para «FRONTERA, VIDAL Y CIA.», por cuanto la evolución era lenta, debido a los partidarios del gas, disolviéndose la sociedad, y constituyéndose una sucesora, denominada «BERNARDO FRONTERA Y CIA. S. EN C.», la cual, venciendo toda resistencia, iba abriéndose firme camino en el desenvolvimiento del progresivo aumento de la energía eléctrica en la población de Sóller, inaugurando una nueva Central térmica a base de motores de gas pobres».

«Declarada la Guerra Europea de 1914/18, la Sociedad «EL GAS» se encontró con serias dificultades de abastecimiento de carbón inglés, del que directamente se surtía, lo que obligó a suspender el suministro. Entonces, en 1915, se llegó a un acuerdo de fusión de las compañías «BERNARDO FRONTERA Y CIA.» y «EL GAS, S. A.» (que estaba constituida con un capital de 200.000 ptas.), ampliando éste a 500.000 ptas., cuyas nuevas acciones pasaron a manos de la familia Frontera, y ampliándose el Consejo de Administración con la entrada como co-director de Don Bernardo Frontera».

«En el año 1919 fue puesta en servicio en «LA COSTERA» una nueva turbina de 150 HP., y, como el agua no daba ya para atender a las de

cada día más frecuentes necesidades de la población, fue ampliándose sucesivamente la Central Térmica de Sóller hasta la culminación de unos 1.500 HP. con motores de aceites pesados».

«El personal que estaba al cuidado de la Central hidroeléctrica de La Costera constituía una sola familia, capaz para efectuar el servicio en los momentos punta, y siempre como auxiliar de la Central térmica de Sóller. Y, habiendo tomado posteriormente la Sociedad un acuerdo de adquirir la totalidad de las necesidades eléctricas de Sóller a la Compañía «GAS Y ELECTRICIDAD, S. A.» de Palma con el fin de poder adoptar en Sóller las nuevas Tarifas Tope Unificadas, de imposible aplicación a base de producción propia, en el año 1962 dióse fin a la producción de la pequeña Central de «LA COSTERA» y quedó cerrado un período que, merced a la férrea voluntad de un promotor llamado Don DAMIAN FRONTERA CASTAÑER, pionero de la industria eléctrica de Sóller, tanto ha contribuido a la apertura de nuevos horizontes a la industria local y al desenvolvimiento y expansión de la ahora ya Ciudad de Sóller, hallándose aún en este 1975 su hijo Don GUILLERMO FRONTERA MAGRANER presidiendo el Consejo de Administración de la antigua Sociedad «EL GAS» fundada en 1892».

«¿Y «LA COSTERA»? Continúa siendo un paradisíaco lugar situado en la costa norte de Mallorca, pequeña finca que, rodeada de frondoso pinar, permite al que la visita poder descansar y respirar a pleno pulmón los aires jamás contaminados por los avances de la actual civilización».

D'aquesta manera, com es veu, la vida de la Central Hidroeléctrica de Sa Costera no va estar massa llarga: no més de 50 anys de vida activa, paralitzada per la velocitat de l'indetenible progrés, que va arraconant sense pietat iniciatives, il·lusions i esforços del que un dia semblava —i era— important, i una mica més tard s'abandonava com inservible i inútil. Ara la Naturalesa demanarà el que és seu a Sa Costera, i, a volta d'un parell d'anys, invadit per la vegetació i el bosc, a penes hi quedarà allà el record d'unes ruïnes i d'uns ferros rovellats testimonis del un dia revolucionari pas en el progrés humà de Sóller.

¿I l'aigua de la potent font des Verger? Filtrada i acumulada per enclotxes i avencs calcaris, segurament per l'impluviació de l'ampla i esquerra muntanya de Montcaire, segueix precipitant-se pels penya-segats de la costa i perdent-se en la mar —com des del principi, des de fa incontables segles i segles— sense haver-se'n adonat del brevíssim període de 50 anys en que va estar momentàniament dominada, presa i canalitzada per a moure una petita turbina elèctrica. ¿Podrà un dia aprofitar-se aquest tresor, al present inútil?

En relació amb això coneixem una altra anècdota. Fa un parell d'anys ens va venir a visitar un estudiant d'enginyer de Sóller, per a saber la meua opinió (em considerava coneixedor d'aquelles encontrades) sobre la possibilitat de dur cap a Sóller aquella aigua, per a l'utilització pública. Havia triat aquest tema com a tesina de la seva Llicenciatura. Li vaig dir que la empresa em semblava difícil, però no impossible. Quedava clar que l'únic camí viable era bombejar l'aigua de pujada fins el coll de Sa Costera, i des d'allà ella mateixa podria rossolar pel seu propi impuls bé cap al port de Sóller pel coll de Sa Cordelllina i seguint la línia del camí de C'an Verí; bé, encara millor, assolint el coll de Bálitx d'Amunt mitjançant un sifó entre aquest i el de Sa Costera, bifurcar el seu descens, igualment per propi impuls, cap al port de Sóller, per una banda, i, per altra, cap a Sóller, seguint en aquest darrer cas l'orientació del camí dels Bálitx. Tenia el propòsit de realitzar els corresponents estudis topogràfics del projecte. No sé quin ha estat el resultat final d'aquest estudi, ni si el va realitzar. Al manco, esta és, idò, que sapiguem la segona vegada que la potent font des Verger de Sa Costera ha excitat l'imaginació i ha temptat l'iniciativa en interès públic dels sollerics.

RUTES PUBLICADES

- 1.—Pollença - Castell del Rei. (Edició en mallorquí exhaurida).
- 2.—Port de Sóller - Balix d'Amunt - Sóller (Pel Pas de S'Heura).
- 3.—Lluc pel camí vell de Selva.
- 4.—Valldemossa - Sa Gubia. (Per Pastorix i Muntanya).
- 5.—Lluc - Torrent dels Boverons - Lluc. (Pel Pas de Sa Mata).
- 6.—Mortitx - Cova de Ses Bruixes - Mortitx. (Edició en mallorquí exhaurida).
- 7.—La Carretera a la Calobra. (Per Selva i Caimari). (Edició en mallorquí exhaurida).
- 8.—Sant Jordi - Puig de Galdent - Sant Jordi. (Per la Vall de Punxuat).
- 9.—Solleric - Puig d'Amós - Solleric. (Per Comasema).
- 10.—Establiments - Pouet de Sobremunt - Establiments. (Per Sarrià i Bunyolí).
- 11.—Pollença - Puig de Ca - Pollença. (Per Es pujol i Fartàritx des Racó).
- 12.—Santa Maria del Camí - Avenc de Coanegra. (Pel Torrent del Freu).
- 13.—Mortitx - La Malé. (Per Pedruixella i Ariant).
- 14.—Castell d'Alaró.
- 15.—Torrent de Pareis. I) Escorca - L'Entreforc i La Fosca.
- 16.—Torrent de Pareis. II) L'Entreforc - La Calobra.
- 17.—Mancor de la Vall - Massanella. (Per El Rafal i Els Tossals Vells).
- 18.—Font des Garbell.
- 19.—La Capella Blava.
- 20.—Artà - Ermita de Betlem.
- 21.—Sóller - Puig de l'Ofre. (Pel Barranc de Biniaraix).
- 22.—Orient - Serra de la Rateta - Orient. (Per Comasema i el Pas de Na Maria).
- 23.—Alaró - Talaia de Ca'ls Reis. (Pel Pas de S'Escaleta).
- 24.—Puig de Randa. (Des de Algaida, per Castellitx i Albenya).
- 25.—La Trapa. (Des de S'Arracó, per Ses Basses i el Cap Fabioler).
- 26.—Torre de Lluc.
- 27.—Morro de Sa Vaca.
- 28.—Volta del Puig Roig.
- 29.—Puig de Bonany (Des de Petra).
- 30.—Torrent d'Almadrà.
- 31.—Pollença - Cales Castell i Sant Vicenç (Pel Pas dels Pescadors).
- 32.—Lluc - Sa Coma (Per Ses Figueroles i el Portell del Vent).
- 33.—Puig de N'Alí. (Des de Caimari per Els Horts). (Edició en mallorquí exhaurida).
- 34.—Puig de Sa Creu - Sa Mola. (Des de Caimari, per Ses Rotes i Ca'n Bajoca).
- 35.—Ses Basses de Moritx. (Edició en mallorquí exhaurida).
- 36.—Camí vell de Pollença a Lluc.
- 37.—Lloseta - Ses Cases Noves. (Per S'Estorell i Biniatzent).
- 38.—Torrent del Gorg Blau. (I. Almallutx - Gorg Blau - Turixant).
- 39.—Torrent del Gorg Blau. (II. Turixant - S'Entreforc).
- 40.—Sa Talaia de La Victòria (Alcúdia).
- 41.—Puig des Verger. (Des de Biniaraix, pel Coll d'En Cer i el Portell de Sa Costa).
- 42.—Península de Formentor. I Port de Pollença - Cases de Cala Murta
- 43.—Península de Formentor. II. Cases de Cala Murta - Punta del Far.
- 44.—Puig d'Inca.
- 45.—Sa Comuna de Bunyola.
- 46.—Puig de N'Eimeric.
- 47.—Sa Mola des Ram. (Des d'Esporles per l'ermita de Maristella).
- 48.—Fornalutx - Montnàber. (Per les barracades d'Es Racó i S'Olivaret).
- 49.—Serra de Ternelles. I. Pollença - Coll de la Roteta - Pla de les Mates Velles.
- 50.—Serra de Ternelles. II. Pla de les Mates Velles - Pollença.
- 51.—Puig de Sant Miquel. (Des d'Alaró, per la Font Figuera i S'Alcadena).
- 52.—La Vall dels Bini. (Des de Fornalutx, per Montcaire i el Coll des Cards Colers).
- 53.—La Muntanya de Montcaire. (Des de Sóller, pel Mirador de Ses Barques i el Pas des Pinot).
- 54.—La Vall dels Bini. (Des de Cal's Reis, per la Coma de Bini y el Pas de S'Argentó).
- 55.—Es Clots Carbons i Ses Monjoies. (Des d'Es Bosc, pel Camí de la Barra, el Pas de S'Estaca i el de Ca'n Termes).
- 56.—Puig de Massaneia. (Des de Mancor de la Vall, per la Font Nova i la Font de S'Avenc).
- 57.—La Serra del Cavall Bernat.
- 58.—Puig Tomir. (Pel Pas del Diable).
- 59.—Castell de Santueri - Puig de Sant Salvador (Felanitx).
- 60.—Coma de So'n Torrell - Pla de Cúber.
- 61.—Península d'Artà. (I. Part interior).
- 62.—Península d'Artà. (II. Sa Talaia Moreia).
- 63.—La Vall d'Ariant. (I. Caseta dels Milicians).
- 64.—Vall d'Ariant. (II. La Font Gallarda - La Ferradura - El Cingle Verd).
- 65.—Puig d'En Gironella. (Per Llinàs i el Coll de Tirapau).
- 66.—Puig de Massanella (Des de Lluc per Comafreda).
- 67.—Puig Caragoler de Femenia. (Volta i pujada, des de Mosset).
- 68.—Puig de Galatzó. (Per Es Ratxo i Galatzó).
- 69.—Sóller - Sa Calobra. I. Sóller - Torre de Sa Seca.
- 70.—Sóller - Sa Calobra. II. Sa Costera - Cala de Tuent.

EN PREPARACIO: algunes altres.

Preu:
160 pts.
Subscriptors, primer llançament:
150 pts.

Depòsit Legal P. M.142 - 1975.
Es propietat de l'autor.
Prohibida la reproducció.
© Jesús García Pastor.

Fotografies i text: revelat, ampliació, unió de les fotografies i direcció de la edició: Jesús García Pastor.
Traducció del castellà.
Gràfic de l'itinerari: Melcior Rosselló Simonet.
Imprès per Miquel Ferrer Sureda.
Grabats: Grabograf, S. A. (Madrid).
Paper: «Printover», fabricat per Sarrió C. A. P.